

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Brno 2010

Ivana Součková

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Institut mezioborových studií Brno

Formy vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Vypracovala:

Bc. Ivana Součková

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Formy vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody“ zpracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury. Elektronická a tištěná verze jsou totožné.

Brno 31.3. 2010

.....

Ivana Součková

Poděkování

Děkuji PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat svému manželovi Jiřímu Součkovi a své matce Evě Haraštové za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Ivana Součková

OBSAH:

Úvod	2
1. Vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody	4
1.1 Historie vývoje vězeňství	4
1.2 Výchozí aspekty nové koncepce rozvoje vězeňství v České republice	9
1.3 Historie vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v ČR	12
1.4 František Josef Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století	20
2. Vzdělávací a rekvalifikační kurzy, odborná učiliště	23
2.1 Vzdělávací kurzy a zájmové kroužky	23
2.2 Rekvalifikační kurzy	40
2.3 Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště	50
3. Základní a středoškolské vzdělávání	57
3.1 Doplnění základního vzdělání	57
3.2 Středoškolské vzdělávání	60
4. Vysokoškolské vzdělávání	62
4.1 Názory a kazuistiky studujících odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody	69
Závěr	72

Resumé	74
Anotace	75
Seznam použité literatury	76
Seznam příloh	78

Úvod

Vzdělání a odborná výchova sehrávají odedávna významnou úlohu v životě člověka, to platí i u odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, kde je vězeňský režim zaměřen na výchovu, respektive převýchovu odsouzeného. Vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je nedílnou součástí koncepce programu zacházení.

Program zacházení se zpracovává na základě komplexní zprávy o odsouzeném. Komplexní zpráva je výsledkem sociálního, psychologického, pedagogického a lékařského posouzení, popřípadě veškerých dostupných materiálů o odsouzeném s přihlédnutím k jeho osobnosti, délce trestu a příčinám jeho trestné činnosti. Program zacházení zpracovává speciální pedagog věznic a člení se na tyto aktivity: pracovní, vzdělávací, speciální výchovné, zájmové a na oblast utváření vnějších vztahů.

Samotný program zacházení je jakýmsi kompromisem mezi nabídkou (možnostmi) věznic a samotným zájmem odsouzeného. Obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle. Součástí programu je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Výběr programu stvrdí odsouzený svým podpisem.

Vzdělávání odsouzených je právně zakotveno v zákoně o výkonu trestu, který stanoví Vězeňské službě vytváření podmínek pro to, aby odsouzení mohli získat a zvyšovat si svoji kvalifikaci a rozšiřovat si svoji všeobecnou informovanost. Zvolený vzdělávací program je pak součástí programu zacházení s odsouzeným.

Cílem vzdělávání ve věznicích je především poskytnout v dané chvíli izolované skupině lidí, znalosti a dovednosti, jež jim po návratu do společnosti mohou pomoci v zapojení do běžného života.

Osoba, která se dostane do střetu s trestním zákonem a je odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody si může odpykat svůj trest v nejrůznějších typech věznic. Pravidla výkon trestu jsou daná Zákonem o výkonu trestu odnětí svobody, která se specifikují vyhláškou Ministerstva spravedlnosti ČR o výkonu trestu odnětí svobody a v jednotlivých věznicích Vnitřním řádem odsouzených.

Cílem společnosti je resocializovat pachatele, připravit ho na nový návrat do společnosti, pokud se nejedná přímo o osoby, odsouzené k trestu odnětí svobody na doživotí, kde je možnost resocializace na minimální úrovni.

Současný výkon trestu odnětí svobody se podstatně liší od zažitých představ veřejnosti o životě odsouzených ve věznicích. O odsouzené se kromě dozorců stará skupina výchovných pracovníků. Pro každého odsouzeného je stanoven program zacházení. Pro lepší pochopení je možné říci, že se jedná o komplex aktivit, kterých je odsouzený povinen zúčastnit se nebo které může vykonávat. Základním prvkem těchto programů je práce a jako nadstavba jsou to činnosti, které se mohou v podmínkách věznice realizovat.

Vzdělávání zajišťují zpravidla odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště. Ve věznicích, v nichž nejsou zřízena odloučená pracoviště středního odborného učiliště, učiliště a odborného učiliště, zajišťuje vzdělávání odsouzených oddělení výkonu trestu.

Při zabezpečování povinné školní docházky mladistvých odsouzených spolupracují orgány vězeňské služby s příslušnými školami a orgány státní správy a samosprávy ve školství.

Z dokladů o vzdělání odsouzených nesmí být patrné, že byly získány ve výkonu trestu. Odsouzení, kteří nedokončí studium v době výkonu trestu, mají právo studium dokončit v příslušné škole.

Odsouzeným, vykonávajícím trest ve věznici s dohledem, věznici s dozorem nebo věznici pro mladistvé, může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici k docházce do školy.

Odsouzeným zařazeným do některé z forem vzdělávání věznice vytvářejí vhodné podmínky pro studium, a to jak prostorové, tak organizační.

V čem je srovnatelné a v čem odlišné vzdělávání ve výkonu trestu oproti civilním školám?

Největší rozdíl je ve věkovém složení studujících. I přes rozvoj vzdělávání dospělých se civilní školy zaměřují především na děti a mladistvé oproti věznicím, které se spíše zaměřují na vzdělávání dospělých. Z toho vyplývají všeobecně platné odlišnosti. Pokud jsou dospělí dostatečně motivováni, je s nimi po pedagogické stránce snazší spolupráce. Dospělí, kteří se chtějí vzdělávat, jsou v přístupu ke vzdělávání vyzrálější než pubertální mládež. Často někteří externí učitelé říkají, že se jim ve věznici učí lépe, než na civilní škole, protože i přes bezpečnostní rizika je zde práce klidnější. Někteří odsouzení si možnosti vzdělávat se skutečně váží.

Další odlišnosti jsou dány samotným prostředím věznice. Jedná se především o záležitosti organizačního a bezpečnostního charakteru, například školní rozvrh hodin musí být v souladu s časovým rozvrhem dne ve věznici. S běžnými školami má vzdělávání ve věznici společné to nejdůležitější, a tím je snaha působit na svěřené klienty tak, aby se v průběhu docházky do studia naučili nejen žádoucím vědomostem a dovednostem, ale aby se je také snažili po návratu z výkonu trestu odnětí svobody uplatnit.

Vězeňská služba ČR podporuje aktivity, které vedou ke zvyšování kvalifikace vězňených osob v průběhu výkonu trestu odnětí svobody a také aktivity, které podporují návyky se vzdělávat, schopnosti samostatně pracovat a řešit profesní problémy při využití moderních informačních technologií. To vše totiž rozšiřuje možnosti uplatnění odsouzených na trhu práce po vykonání trestu.¹

1. Vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a vývoj vězeňství

1.1 Historie vývoje vězeňství

Historie vězeňství je bezpochyby velice zajímavým tématem, závislost vývoje vězeňství na soudobé politice je víc než jasná. Co však úplně jasné být nemusí, je postavení sociální práce v jednotlivých etapách vývoje vězeňství.

Současná koncepce vězeňství a jeho rozvoje vychází z moderního pojetí vězeňského systému. Na jednu stranu plní represivní funkci k ochraně společnosti před kriminálním chováním, ale na straně druhé plní i funkci rehabilitační, to znamená - usiluje o společenské začlenění a uplatnění odsouzených po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Hlavní filozofií nového pojetí vězeňství je přísné respektování presumpce nevinny při výkonu vazby s ohledem na dodržování Listiny základních práv a svobod a naplňování regulativní funkce trestu odnětí svobody v prosociálním smyslu.

Konstituování moderního systému sociální práce s pachateli trestných činů je dlouhodobou záležitostí a ve své konečné fázi je závislé na rektifikaci trestního práva a na přijetí dalších právních norem.

Dosavadní sociální pomoc byla a je poskytována trestně odpovědným osobám stíhaným (vazba), odsouzeným i propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody metodami sociální práce. Tu zajišťují společně sociální pracovníci nápravně výchovných ústavů a sociální kurátoři.

¹ Michael Foucault. Dohlížet a trestat. Praha: Daufin, 2000.

Postpenitenciární péče je uplatňována na základě dobrovolnosti všem občanům propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody. Spočívá v poskytování výchovné a poradenské služby, v pomoci při pracovním zařazení, při hledání ubytování, v poskytnutí věcné pomoci a dalších služeb. Postpenitenciární péče je jednou (závěrečnou) etapou tzv. kontinuální pomoci. Nemělo by to však v žádném případě znamenat, že sociální kurátoři začnou pracovat s klientem (odsouzeným) až v okamžiku jeho propuštění na svobodu. Měla by být přijata opatření, která by vedla k vytvoření opravdu kontinuální sociální péče zahrnující sociální intervenci již v době přípravného trestního řízení, řízení vykonávacího až po fázi adaptační.²

K uplatnění nové koncepce bylo nezbytné přehodnotit vývoj českého vězeňství v letech 1945 – 1989 zejména se zřetelem na deformační vlivy po roce 1948, ale i na dílčí úspěchy, kterých bylo dosaženo při využívání penologie a penitenciární nauky v letech 1968 – 1980. Zdrojem inspirace a poučení byly nejen poznatky a zkušenosti západoevropského vězeňství, ale i pozitivní výsledky ve vězeňství, v období první republiky z let 1918 – 1938 a nejstarší penitenciární tradice, které se utvářely již v období rakousko-uherské monarchie zosobněné v díle vězeňského kaplana a pedagoga Františka Josefa Řezáče.

Již v říjnu roku 1948 byl vydán zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky namířený proti opozici, která povstala proti rodící se totalitě. Politické události po roce 1948 (zrušení parlamentní demokracie) znemožnily návrat k předválečné penitenciární tradici. Navazoval zákon č. 247/1948 Sb. o zřízení táborů nucené práce, legalizující hromadnou internaci tzv. „tříd nepřátel“ v improvizovaných vězeňských zařízeních, kam byli lidé umístěováni na základě rozhodnutí občanských komisí a nikoliv soudů.

Po roce 1953 přešlo vězeňství z působnosti Ministerstva spravedlnosti pod Ministerstvo národní bezpečnosti a probíhaly personální a legislativní změny pod vedením sovětských poradců. Cílem výkonu trestu odnětí svobody se stala represe s důrazem na ekonomické využívání pracovní síly odsouzených v rámci potřeb národního hospodářství (práce v oblasti těžebního a hutnického průmyslu).

Zákon č.59/1965 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody zrušil třídně - politickou diferenciaci odsouzených a zavedl diferenciaci podle jejich kriminální narušenosti, o které rozhodoval soud. Ten pak odsouzené zařazoval k výkonu trestu do I., II. nebo III. nápravně výchovné skupiny, kterou byla dána přísnost vězeňského režimu a způsob střežení. Uvedený zákon umožnil, aby s odsouzenými v nápravně-výchovných ústavech všech skupin pracovali vychovatelé, sociální pracovníci, pedagogové a psychologové. Tímto se částečně naplnily požadavky standardního minima pravidel pro zacházení s vězni. Tyto požadavky vydala v roce 1958 Hospodářská a sociální rada OSN.

² Jůzl, M., Olejníček, A. Penologie a penitenciární pedagogika. Brno: IMS, 2004.

Po demokratickém procesu v roce 1968 se vězeňství dostalo zpět do působnosti Ministerstva spravedlnosti a to se stalo základem pro odstraňování deformací vězeňského systému, kterou způsobilo jeho začlenění v bezpečnostním aparátu Ministerstva vnitra. Velkým přínosem při zacházení s vězni se stali noví středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaní pracovníci, jejichž odborné působení se bohužel střetávalo s nepochopením ze strany služebních funkcionářů SNV (Sboru nápravné výchovy). Proces demokratizace a profesionalizace znesnadňoval vězeňský personál s dlouholetou praxí v bezpečnostních orgánech nebo v armádě, rovněž politický dohled, který vykonávala oddělení státní administrativy Ústředního výboru KSČ. To vedlo k útlumu iniciativy ze strany odborných pracovníků zejména při získávání a využívání zkušeností ze západní Evropy.³

Období existence Výzkumného ústavu penologického 1967 -1980 (řídil doc. PhDr. Jiří Čepelák, CSc.) lze nazvat zlatým obdobím poválečného českého vězeňství. Byly získány informace o dění v zahraničním vězeňství na západě i východě, dále byly rozvíjeny diagnostické a terapeutické, zejména skupinové, metody. Ověřovaly se různé formy resocializace odsouzených a byl zabezpečován odborný růst pedagogů, psychologů, sociálních pracovníků a vychovatelů z nápravně - výchovných ústavů. Zrušením na základě rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti v roce 1980 došlo k zániku odborné základny českého vězeňství, která do té doby úspěšně plnila své poslání navzdory nepříznivým společenským podmínkám vyplývajících z procesu tzn. politické normalizace.

Shrnutí poválečného vývoje je obsaženo zhruba v těchto bodech:

- politizování činnosti pracovníků vězeňství (KSČ),
- policejní přístup k vězňům, uplatňování represivní funkce vězeňství vůči lidem z řad „třídních nepřátel“ (zejména po začlenění do resortu Ministerstva vnitra v letech 1953-1968),
- preference ekonomického využívání vězňů bez ohledu na pracovní podmínky a vhodnost pracovišť, uplatňováno pouze hledisko řešení vleklých problémů národního hospodářství,
- vojenské zacházení s vězni (v personálu věznic převažují bývalí armádní funkcionáři, kterým byla po roce 1966 nabídnuta služba v SNV),
- byrokratický přístup k řízení věznic, neúměrná administrativa.

³ Uhlík, J. Historie věznění a vězeňství v Čechách. Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2006.

Reformní kroky po roce 1989:

- depolitizace vězňů – díky zrušení čl. 4 Ústavy ČSSR (zrušena vedoucí úloha KSČ), nový zákon č. 186/1992 Sb. o služebním poměru příslušník Policie ČR,
- demilitarizace vězeňství – zákon č. 555/1992 Sb. o vězeňské službě a justiční stráží ČR vede ke zcivilnění funkcí ve správní službě,
- decentralizace vězňů – početní redukce a restrukturalizace ředitelství SNV, omezení jeho funkce na koncepční, metodologické, kontrolní a koordinační činnosti, zároveň posíleny pravomoci ředitelů jednotlivých organizačních článků vězeňské služby, zejména v oblasti personální,
- přísné dodržování Listiny základních lidských práv a svobod, vytvoření příznivého sociálního klimatu (zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, zákon č. 294/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 59/1965 o výkonu trestu odnětí svobody ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 109/1994 Sb. – vyhláška, kterou se vydává řád o výkonu vazby, zákon č. 110/1994 Sb. – vyhláška, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody),
- radikální amnestie prezidenta republiky se spornými důsledky pro společnost.

Vytvoření příznivých personálních podmínek k humanizaci vězeňství umožnil i vznik Institutu vzdělávání vězeňské služby (1993). Zajišťuje teoretickou i praktickou odbornou přípravu příslušníků a občanských pracovníků vězeňské služby nadstavbovým způsobem a s přihlédnutím k charakteru zařízení.⁴

Následky společenské stagnace předchozích let jsou v oblasti vězeňství závažné. Nepostihují totiž jenom „filosofii“ výkonu trestu odnětí svobody, kterou by bylo vcelku rychle – i proti možnému a pravděpodobnému odporu společnosti-změnit, nýbrž samotné základy vězeňského systému. Výkon trestu se odehrává v extrémních deviantních podmínkách, které často působí přímo proti úsilí o opětovanou reintegraci provinilce do společnosti. Nahromadění více či méně narušených osob v omezeném prostoru a jejich početní převaha nad výchovným personálem naznačuje, jakým směrem se působení na odsouzené ubíralo. Jedinec v podstatě odmítnutý společností a uvržený do prostředí, které může jen s obtížemi akceptovat, nachází často bezvýhradné přijetí pouze ve vězeňské subkultuře. Jejich ideologizace subkulturní soustavou a racionalizací je téměř zákonitá.

⁴ www.vscr.cz

Rutinní výkon trestu s důrazem na nadměrnou organizovanost života znemožňuje rozvoj zralých forem chování charakteristických odpovědným rozhodováním a akceptací jeho následků. Občanský život na svobodě se po opakovaných nebo dlouhodobých pobytech ve výkonu trestu odnětí svobody stává téměř nemožným.

Ve výkonu trestu odnětí svobody je odsouzený izolován od normálního společenského prostředí. Tato izolace je určitým završením procesu „vytěšňování“, ke kterému dochází při porušování základních norem soužití, včetně norem právních. V každé situaci, kdy jedinec porušuje platné zásady vztahů mezi lidmi, je odsouván na okraj společnosti, ztrácí s lidmi bezprostřední kontakt a vzniká kolem něho určité společenské vakuum. Dochází k omezení relací vztahu mezi jednotlivcem a jeho prostředím. V podobné situaci je i odsouzený. Výhradně represivní a často nedůsledný přístup nejprve úzkého sociálního okolí (rodiny, školy) a posléze celé společnosti k jedinci, který se prezentuje sociálně deviantním chováním, způsobuje jeho postupné „otužování“ a koneckonců rezistenci vůči trestu.⁵

Vězeňství před rokem 1990 bylo izolovaným a uzavřeným systémem. Činnost vězeňských pracovníků byla direktivně určována řadou ministerských rozkazů, interních směrnic, předpisů a metodických pokynů. V komplexu obecných a speciálních metod zacházení s odsouzenými převládala schematičnost. Prioritní význam byl přikládán stereotypnímu dodržování kázně a pořádku a výsledkům pracovní činnosti. Výchovný význam těchto dvou složek v resocializačním působení na odsouzené byl nekriticky přeceňován. Odsouzení byli nuceni do aktivit, které často vykonávali pod tlakem a z obavy před dalším potrestáním. Následkem mohla být jen další pasivita a ztráta případné aktivní spoluúčasti. Byli dále nuceni vykonávat činnosti neodpovídající jejich mentální úrovni, což nakonec vedlo ke snížení schopnosti integrovat se do společnosti po ukončení trestu.⁶

Další oblastí, která měla „převýchovně“ působit na odsouzené, byla oblast kulturně – výchovná. Ta však byla byrokraticky hodnocena pouze množstvím odvysílaných televizních výchovných programů, tendenčních filmů, knih a přednášek. Jen ojediněle se podařilo sociálním pracovníkům uvést do života komunitní systém, který mohl být přínosem pro převýchovu odsouzených. K tomu bylo ale zapotřebí i pochopení ze strany řídicích a kontrolních pracovníků SNV.

⁵ Lyons, L. Historie trestu. Praha: Svojtka a Co. 2004.

⁶ Sochůrek, J. Penologie I-III. Liberec: Technická univerzita, 2007.

Až koncem 60. let byla do vězeňství pevněji zakomponována činnost sociálních pracovníků. Jejich práce s odsouzenými, která se ukazovala jako velmi potřebná a smysluplná, byla stejně jako práce psychologů a pedagogů limitována rozkazy náčelníka správy SNV, jako příklad uvádím tuto citaci: „Sociální pracovník se při provádění své činnosti řídí zejména příslušnými předpisy a metodickými pokyny náčelníka SNV“. Tím byli i sociální pracovníci donuceni k administrativnímu vykazování své práce a jejich aktivity vůči odsouzeným nemohly být uplatňovány podle jejich představ. Osobní plány práce, karty o sociální situaci odsouzeného, opisy sociálních anamnéz, knihy návštěv, to vše bylo z pohledu nadřízených důležitější než vlastní práce s odsouzenými. Z aktivního sociálního pracovníka se stává byrokratický úředník vyplňující dotazníky, které nepřinášejí nic pozitivního ani pro odsouzeného, samotného pracovníka ani pro společnost. Jeho práce se tak stává víceméně alibistická a svázaná málo smysluplnými neodbornými předpisy. Limitování jsou i v povinnostech poskytovat odborné poradenství ve věcech sociálně právních, sociálně zdravotních a pracovních. Mají omezenou možnost ve zprostředkování styku se sociálními kurátory nebo se zástupci jiných příslušných orgánů a institucí. Některá nařízení SNV de facto nutila nebo nahrávala sociálním pracovníkům „donášet“ případně získané informace od vězňů nadřízeným. Je však třeba objektivně uznat, že velká část „sociálních pracovníků“ byla vstřícná komunistickému režimu, a že jejich činnost byla velmi často plně poplatná době.

V celém zmíněném období vážla spolupráce mezi sociálními pracovníky v nápravných zařízeních a sociálními kurátory. Vždy navíc v první řadě záleželo na vstřícnosti a riskantní důvěřivosti vězně angažovat či neangažovat se na celém procesu.

Je třeba si uvědomit, že postavení sociálního pracovníka v uvedeném období je rozporuplné. Bylo pod tlakem komunistického režimu, který jednoznačně potlačoval „nekomunistické“ aktivity, bylo svázáno restriktivními zákony, rozkazy, neodbornými metodickými pokyny. Navíc vlastní sociální pracovníci byli vychováni ideologií marxismu - leninismu stali se tak vykonavateli komunistických idejí a dávali přednost loajalitě režimu před vlastním přesvědčením a i vzděláním. Měli své existenční obavy a jen někteří se dokázali režimu vzepřít a ze svých míst odejít.⁷

1.2 Výchozí aspekty nové koncepce rozvoje vězeňství v České republice

Základním požadavkem reformy vězeňství je v první řadě humanizace trestu odnětí svobody. Zároveň je ale nutné, aby trest plnil svůj účel, tedy aby trest zůstal trestem. Trest tedy musí obsahovat určitou míru újmy, přiměřenou jednak provinění, jednak osobnosti pachatele.

⁷ Bulletin Studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR č. 1/1992.

Po roce 1990 přestalo být vězeňství tabuizováno, postupně se otevírá veřejnosti a předchází pod jeho kontrolu. Humanizace výkonu trestu tedy musí být pochopena nejen odbornou, ale i laickou veřejností.

Hlavní funkcí trestu ve fázi justiční (výrok o vině a určení sankce) by mělo být naplnění ideje spravedlnosti v tom smyslu, že za zákonem stanoveným proviněním bezprostředně následuje zákonem stanovená sankce. Ve fázi penitenciární pak musí převládat funkce regulativní a v ní orientace na změnu chování. To naplňuje požadavek přiměřenosti trestu provinění a osobnosti provinilce. Konkrétně ve výkonu trestu odnětí svobody to znamená diferencované zacházení s odsouzenými.

Pro ty, kteří se provinili proti zákonům a jejich osobnost nejeví známky hlubší sociální poruchovosti, lze požadovat trest ve smyslu naplnění ideje spravedlnosti. Trest by jim měl především poskytnout zpětnou vazbu a tím umožnit korekci chování. Pokud vůbec bude přicházet v úvahu nepodmíněný trest odnětí svobody, pak eventuální zacházení bude orientované na udržení sociálních vazeb v rodině, profesi. Právě zde se uplatní činnost sociálního pracovníka.⁸

Vězeňská populace je z kriminologického, penologického a psychologického hlediska velmi heterogenní. Je jasné, že diferencované poruchy vyžadují diferencované zacházení. Je tedy třeba přijmout řadu programů v různých podobách, v zásadě jde však o programy edukační, pracovní, volnočasové, tréninkově terapeutické a extramurální.

V kontextu vytvoření kontinuální sociální péče obsahová náplň extramurálních programů ve výkonu trestu odnětí svobody má zásadní význam. Tyto programy jsou orientovány na vytvoření, udržení či posílení, např. k rodině, k přátelům, profesním či zájmovým a náboženským organizacím. Extramurální programy by mohly pomoci řešit též některé problémy „druhého života“ odsouzených (intimní návštěvy manželky, družky či přítelkyně redukuje homosexualitu jako náhradní sexuální uspokojení). Dále je samozřejmě nutné zlepšovat spolupráci s rodinou odsouzeného. Jedná se o programy analogické – tzv. rodinná terapie. Extramurální programy zahrnují kromě elementárních aktivit i poradenské služby, činnost duchovních.⁹

Následná postpenitenciární péče musí začínat už ve výkonu vazby. Každý vězeň by měl mít možnost kontaktu se sociálním kurátorem. Sociální kurátor má za úkol poskytnout konzultace ve věcech osobních a rodinných. Mají také zprostředkovávat kontakty s věcně i místně příslušnými orgány. Úzká spolupráce se sociálním pracovníkem je tedy jistě nezbytná.

⁸ Mezník, J. a kol. Základy penologie, Brno: MU, 1995.

⁹ PhDr. Miloslav Jůzl. Základy penologie a penitenciární pedagogiky. Brno: IMS Brno, 2004.

Pracovní náplň sociálního pracovníka ve vězeňství dnes

- základním úkolem je samostatná sociální praxe,
- je přímo podřízen vedoucímu oddělení a jeho zástupci,
- při práci s odsouzenými plní tyto úkoly:
 - zpracovává návrh koncepce nápravně výchovné činnosti, vnitřní diferenciaci a skladby resocializačních programů,
 - vypracovává sociální anamnézy a prognózy, sociální charakteristiky,
 - osobně vede pravidelnou aktivitu resocializačních programů – v oblasti účinného skupinového poradenství,
 - poskytuje samostatnou sociálně právní poradnu, provádí výchovnou, poradenskou a metodickou činnost,
 - v rámci kontinuální sociální práce má přímé kontakty s potřebnými orgány státní správy, církvemi, charitativními, zájmovými a občanskými sdruženími,
 - navazuje kontakty s blízkými osobami odsouzených,
 - rozbor sociálně patologických jevů odsouzených-to vede k opatření nápravy, předcházení a eliminaci recidivy,
 - vybírá odsouzené k zařazení do pracovní činnosti, vzdělání a rekvalifikace.

Je nutné, aby měl sociální pracovník možnost supervize, která je prostředkem předejití syndromu vyhoření. Právě absence supervize nebo její nedostatečná forma vedla k odcizení se od práce a neprofesionálnímu přístupu pracovníků k vězňům. Hlavním cílem a úkolem do budoucna je tedy zařadit supervizi jako něco zcela běžného i do našeho vězeňství. Jen dobře připravený a odborně vzdělaný personál může přispět k další humanizaci ve vězeňství.¹⁰

¹⁰ Koncepce rozvoje vězeňství – příloha časopisu České vězeňství č. 1/1998.

1.3 Historie vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody v ČR

K zestátnění věznic, které do té doby podléhaly vrchnosti, stejně jako soudy, dochází až v 50. letech 19. století. Tím byla otevřena možnost k reformování vězeňského systému. Nařízením ministerstva státního a ministerstva práv z 25. října 1865 č. 109 ř. z. bylo vězeňství podřízeno ministerstvu spravedlnosti.

Dle rakouského trestního zákona z roku 1852 se rozlišovalo mezi trestem vězení, které bylo ukládáno za přečiny a přestupky, a trest žaláře, ukládaný za zločiny. Trest vězení se vykonával ve věznicích okresních soudů, trest žaláře do jednoho roku ve věznicích tzv. Sborových soudů první instance (krajských, resp. Zemských soudů), a pokud trest žaláře přesahoval jeden rok, tak v samostatných trestnicích. V Čechách byly tři trestnice mužské a jedna ženská. Trestanci byli diferencováni do tří tříd, které byly odstupňovány různými výhodami. Vzdělávání bylo povinné pro trestance, kteří neměli elementární vzdělání a nepřekročili určitý věk. Stravování bylo ve vlastní režii. Výtěžek práce vězňů připadal výhradně státu. Připisovala se jim však určitá částka – pensum, jejíž výše se řídila třídou, ve které byl trestanec zařazen, a zručností trestance. Polovinu tohoto nadvýdělku mohl trestanec užít sám pro sebe a druhá část se mu vyplácela při ukončení trestů. Poněkud podivuhodným jevem je to, že určité výsady byly přiznávány vězňům politickým. Pro tyto vězně byla k dispozici plzeňská trestnice. Již v roce 1889 byla zřízena v trestnici pražské a mariborské zvláštní oddělení pro mladistvé, kteří měli povoleny i delší vycházky (u „normálních“ trestanců to byla hodina denně).

Po vzniku samostatného Československa bylo po první světové válce vězeňství na úpadku. V roce 1921 se započalo s přípravou nových právních předpisů a byl rovněž připraven vzdělávací kurs pro dozorce. V roce 1918 měla republika sedm trestnic určených k odpykání trestů delších než jeden rok a doživotních, státní polepšovnu „Komenského ústav v Košicích“ pro chlapce odsouzené k polepšovací výchově nebo dodané tam pro mravní pochybení bez soudního rozsudku na žádost příslušného úřadu nebo rodiči, 36 věznic Sborových soudů určených k odpykání trestů od jednoho měsíce do jednoho roku a 388 věznic soudů okresních, určených k odpykání krátkých trestů přestupkových.¹¹

Všechny tyto ústavy byly jednak zastaralé a zchátralé a také mnohé nevyhovovaly vězeňským potřebám. Od roku 1922 ovšem začala klesat zločinnost, a tak se ulevilo vězeňskému systému. Do 30. let došlo k velkému pokroku vězeňství a mohli jsme se v tomto ohledu rovnat i ostatním vyspělým státům.

Po druhé světové válce dochází ke stagnaci a zachovávají se staré úvahy o trestu jako represivním a nikoli nápravném prostředku.

¹¹ Inciardi, J., A. Trestní spravedlnost. Praha: Victoria Publishing, 1994.

Od roku 1989 prochází naše vězeňství etapou změn, které souvisí s přeměnou našeho totalitního státu v demokratický a právní. S tímto přístupem souvisí i nově pojímané chápání trestu, který nemá být odplatou, ale má mít svoji regulativní povahu a má se zabývat osobou pachatele a jeho chováním, které se projeví po opětovném propuštění na svobodu. Je nutné zaujmout nové pojetí trestní politiky ve vztahu k deliktu a trestu za něj.¹²

Československé věznice patřily v první polovině 20. století mezi nejvyspělejší v Evropě. Po únorových událostech roku 1948 už nebylo možné dále prosazovat humanizační trendy, zahájené vězeňskými duchovními a učiteli v polovině 19. století. Naopak byl kladen důraz na politické potřeby nového režimu, neuznávajícího základní hodnoty a lidská práva, což vedlo až k sovětizaci celého systému.

Nezanedbatelnou součástí vězeňského systému zůstalo také vzdělávání odsouzených. V trestnicích a krajských věznicích probíhala výuka zaměřená nejen na elementární znalosti. Všichni vězni bez vyučení měli možnost ve výkonu trestu ovládnout vhodné řemeslo, kterým by se na svobodě mohli žít. Vědomosti z občanské nauky a osobní hygieny si odsouzení rozšiřovali ještě na zvláštních přednáškách, konaných většinou v neděli a o svátcích. Důležitou roli hrály také hojně navštěvované knihovny, čítající několik tisíc svazků (například v Leopoldově přečetlo 1 097 trestanců za rok 13 046 knih). Další možnost využití volného času nabízelo účinkování ve vězeňských orchestrech, zřizovaných v trestnicích. Přestože aktivní účast byla umožněna jen menšímu množství hudebně nadaných vězňů, mohli si ostatní odsouzení alespoň trochu zpříjemnit pobyt za mřížemi poslechem jejich produkce.

Po únorovém převratu v roce 1948 začal být kladen důraz na přeměnu vězeňství v jednu z represivních složek komunistické totalitní moci. Ve výkonu trestu byla omezena občanská práva vězňů a došlo ke zrušení všech doposud fungujících kontrolních orgánů. V této době se objevil také výraz „třídní nepřítel“, vztahující se k politickým vězňům. Rozdělení podle tohoto principu nadřazovalo vězně, kteří spáchali běžné kriminální trestné činy, umožňovalo nelidské zacházení a rychle přibývajících odpůrci nových poměrů. Došlo tak k dalšímu výraznému nárůstu vězňů, jejichž počet v květnu roku 1950 překračoval 32 000 (v roce 1938 bylo v celém Československu 9 056 vězňů).

Proměna v ozbrojenou represivní složku státu změnila také organizaci vězeňského personálu, jeho odbornou přípravu, možnosti vzdělávání odsouzených, jejich kulturního vyžití a zapojení se do běžného života po propuštění.

¹² www.trestni.juristic.cz

Podřízení politickým zájmům se samozřejmě nevyhnulo ani vzdělávání vězňů, které se stalo společně se zájmovou činností předmětem politické propagandy a nástrojem diskriminace odsouzených. Již od roku 1949 začali osvětoví instruktoři Sboru vězeňské stráže provádět jejich politickou výchovu, jejíž součástí byly povinné osvětové přednášky. Naproti tomu promítání filmů s budovatelskou tematikou a případné zájmové kroužky byly povolovány pouze některým vězňům – za odměnu. Představám o správné politické výchově neodpovídal obsah zmiňovaných rozsáhlých vězeňských knihoven. Nařízení o vyřazení publikací byla do jednotlivých věznic zaslána nejen velitelstvím Sboru vězeňské stráže a později Sborem národní bezpečnosti, ale také dalšími úřady. Jedním z nich bylo i ministerstvo informací a osvěty, kde v padesátých letech působil ve funkci přednosta oddělení rovněž spisovatel Ivan Olbracht, který mimo jiné podepisoval seznamy nevhodných knih. Většinou se jednalo o literaturu s náboženskou a jinak „politicky závadnou“ tematikou. Naproti tomu dodací listy knih doporučených obsahují jména tehdy pokrokových autorů, jako byli například Julius Fučík, Marie Majerová, Klement Gottwald, a také díla jmenovaného cenzora.¹³

V šedesátých letech se začínaly organizovat v tehdejších nápravně výchovných ústavech ministerstva spravedlnosti (NVÚ) pro odsouzené různé formy vzdělávání. V NVÚ Libkovic bylo zřízeno odborné učiliště, které umožňovalo vězňům vyučit se ve čtyřech profesích. S ohledem na krátké tresty odnětí svobody u mladistvých pachatelů trpěla činnost učiliště nedostatkem vhodných uchazečů. V NVÚ Opava měly odsouzené ženy možnost vyučit se v oboru švadlena.

Snahy organizovat v NVÚ různé formy vzdělávání byly završeny nabytím účinnosti zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. Zákon umožnil, aby odsouzený s ohledem na své schopnosti, věk a délku trestu získal základní nebo i vyšší vzdělání nebo se zúčastnil dalších forem vzdělávání. Naplňování této části zákona v praxi se ukázalo jako obtížné, zejména ve vztahu k budoucímu uznání získaného vzdělání.

Odsouzení byli zařazováni do kvalifikačních kurzů, které organizovaly závodní školy práce těch hospodářských organizací, pro které pracovali. Úspěšní absolventi závodní školy práce získali průkaz odborné kvalifikace a dle výsledku závěrečné zkoušky jim bylo přiznáváno zvýšení kvalifikační třídy.

V NVÚ se také pro odsouzené, kteří neuměli číst, psát a počítat, organizovaly různé typy vyučovacích kroužků, které vedli vybraní odsouzení. Kurzy pro doplnění základního vzdělání (od roku 1972 v NVÚ Opava), kurzy zvláštní školy a odborná výuka mladistvých probíhaly ve spolupráci s odbory školství národních výborů a patronátními základními či zvláštními školami nebo závodními školami práce. Absolventi získávali vysvědčení z patronátní školy.

¹³ www.tydenika2.cz

České vězeňství stále nebylo schopno poskytnout odsouzeným vzdělání ve vlastním školském zařízení, které by bylo součástí státní výchovně vzdělávací soustavy. Významnou změnu přinesl zákon ČNR č. 77/1978 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství. Dle tohoto zákona ministerstvo školství stanoví v dohodě s ministerstvem spravedlnosti postup při zabezpečování vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

V roce 1980 bylo ve výkonu trestu odnětí svobody více než 56 % osob, které neměly žádnou pracovní kvalifikaci. Odborné vzdělávání odsouzených se realizovalo v těchto formách:

- učební obory s vydáním výučního listu (např. učební obor šička prádla v NVÚ Opava). Organizace této formy vzdělávání byla velice náročná a přinášela řadu problémů zejména v tom, že se nedařilo organizačně provázat zaměstnání odsouzených žen s učebním oborem,
- zaučení s vydáním záučního listu – osvědčení (např. v NVÚ Heřmanice, Příbram),
- zvýšení kvalifikace formou kurzů u vyučených (zaučených) odsouzených, kteří pracovali delší dobu na jednom pracovišti,
- zaškolovací a doškolovací kurzy a kurzy technického minima v souvislosti se začleňováním odsouzených do pracovního procesu po nástupu výkonu trestu odnětí svobody.¹⁴

Další posun v oblasti vzdělávání odsouzených přinesl zákon č. 14/1978 Sb., kterým došlo k závažné přestavbě systému základních a středních škol a k prodloužení povinné školní docházky do 16 let věku. To byl impuls k zahájení jednání mezi tehdejší správou Sboru nápravné výchovy a ministerstvem školství. Ve smyslu nových školských předpisů měla být vytvořena vzdělávací instituce pro vězně nacházející se ve výkonu trestu odnětí svobody, která by měla být řádně zaregistrována v síti školských zařízení státní správy a měla by mít i potřebné pravomoci.

Před zahájením jednání s ministerstvem školství byl v roce 1981 proveden rozbor situace na úseku vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Rozhodlo se vytvořit v resortu školství pracovní komisi k zavedení nového způsobu vzdělávání v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody.

Z jednání komise vyplynul návrh na zřízení středního odborného učiliště a zvláštního odborného učiliště v rámci Sboru nápravné výchovy, které by umožnilo odsouzeným získání odborné kvalifikace.

¹⁴ Černíková, V., Makariusová, V. Sociální ochrana. Praha: Policejní akademie, 1996.

Výsledkem práce komise byl návrh zásad postupu pro vytvoření výchovně vzdělávacího systému v podmínkách vězeňství. Návrh zásad členil řešený úkol na dílčí problémové okruhy. Tím umožnil současně hledat optimální řešení ve všech oblastech, zapojit do řešení maximální možný počet personálu a průběžně sledovat plnění úkolů. Šlo například o tyto okruhy:

- začlenění středního odborného učiliště do struktury škol,
- zajištění učitelů a mistrů odborné výchovy, popř. externích pracovníků,
- vybavení a údržba učeben, zajišťování učebnic a školních potřeb,
- vypracování organizačního řádu podle zásad vydaných ministerstvem školství,
- obsah a organizace vyučování v souladu s obecnými předpisy ve školství,
- poskytování vzdělání mladistvým odsouzeným v učebních oborech a zvláštních učebních oborech,
- studium při zaměstnání odsouzených osob starších 18 let v učebních oborech,
- organizace kurzů pro doplnění učiva jednotlivých ročníků základní devítileté školy, základní školy a zvláštní školy,
- krátkodobé kurzy vybraných všeobecně vzdělávacích předmětů (matematika, český jazyk, občanská nauka).

Roky 1982 a 1983 se staly významnými mezníky v rozvoji vzdělání v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody. V tomto období byly vybírány NVÚ, které měly předpoklady k brzkému zahájení odborného vzdělávání v souladu s novým výchovně vzdělávacím systémem. Pro školník rok 1982/1983 se počítalo se zřízením školských vzdělávacích středisek (ŠVS) a zavedením zkušební výuky v NVÚ Rýnovice (strojírenská výroba), Plzeň (hlubinné dobývání) a Opava (výroba konfekce). Postupně se počítalo s jejich rozšířením do dalších NVÚ.¹⁵

¹⁵ Kýr, A. Památník Pankrác. Vězeňská služba ČR Praha, příloha Českého vězeňství č. 4/1999.

Školské vzdělávací středisko (dále jen ŠVS) Rýnovice bylo vybudováno na základě podnětu tehdejšího ministra spravedlnosti ČSR z roku 1981, kdy se vytvořila pracovní komise ze zástupců MŠ ČSR a pracovníků správy SNV ČSR, jejíž jednání vyústilo ve zpracování zásad postupu pro vytvoření výchovně vzdělávacího systému v podmínkách vězeňství. Smyslem zmíněného systému se měla stát příprava odsouzených na kvalifikovanou práci v dělnických profesích, realizovaná ve středním odborném učilišti. Ve vybraných NVÚ (Libkovice, Opava, Pardubice, Příbram, Rýnovice, Valdice a Vinařice) tak začalo budování tříd, dílen odborného výcviku, stavebních dvorů a metodických kabinetů. Zároveň se řešilo jejich vybavení. ŠVS Rýnovice bylo útvarem státního školského dozoru MŠ ČSR schváleno a doporučeno jako způsobilé mezi prvními v roce 1983. Dne 1. 7. 1983 rovněž došlo k zřízení Středního odborného učiliště Praha 4, Táborská 988 a jeho zařazení do sítě školských zařízení. Tím započala na rýnovickém ŠVS výuka ve strojírenských učebních oborech ve spolupráci s tehdejším národním podnikem LIAZ. Až do roku 1989 opustila brány NVÚ Rýnovice více než stovka vyučených. Po pádu komunistického režimu bylo nutné hledat nové alternativy, hlavně prostory pro dílny odborného výcviku. Proběhla i přestavba prostor s učebnami pro teoretickou výuku a podařilo se vybavit dílnu pro strojní i ruční obrábění kovů.

ŠVS Opava bylo zřízeno 1. 4. 1983 v návaznosti na bohaté zkušenosti se vzděláváním v ústavu pro mladistvé i u odsouzených žen. Zde byla výuka organizována ve dvou třídách učebního oboru šička prádla a v jedné třídě kurzu pro doplnění základního vzdělání. U odsouzených mužů byly organizovány pouze kvalifikační kurzy ve spolupráci s podnikem Tesla Lanškroun.

Do školního roku 1983/84 byla výuka v učebním oboru zajišťována prostřednictvím SOU Opava – Husova ulice, které také vydávalo vysvědčení a výuční listy. Veškerou teoretickou výuku zajišťovali učitelé uvedeného učiliště v rámci svých pracovních úvazků. Odbornou výuku zajišťovali mistrové odborné výchovy výrobního družstva Slezská tvorba Opava. Odsouzené ženy byly vzdělávány v učebním oboru šička prádla formou večerního studia.

Společným úsilím velitele a učitele došlo k výraznému zlepšení v estetickém vzhledu ŠVS, byly upraveny učebny, chodby, sociální zařízení i kabinety. Zahájením školního roku 1984/85 bylo ŠVS zařazeno pod SOU Sboru nápravné výchovy ČR. Výuka byla organizována formou studia při zaměstnání pro odsouzené ženy v novém učebním oboru výroba konfekce. Od školního roku 1985/86 byl zaveden dvouletý učební obor elektrotechnická výroba, který postupně nahradil dříve zavedenou výrobu konfekce. Se změnou učebního oboru byly školskému vzdělávacímu středisku přiděleny další prostory ve výrobní hale. Zde byla jedna místnost vyčleněna jako dílna odborného výcviku, další jako laboratoř pro elektrická měření.

Po dokončení administrativní budovy věznice se školské vzdělávací středisko k 1. 3. 1986 přestěhovalo do uvolněných prostor po kancelářích. Ke stávajícím dvěma učebnám přibýly místnosti pro vybudování audiovizuální učebny, samostatnou sborovnu pro externí učitele a kancelář velitele ŠVS. V posledních květnových dnech roku 1987 proběhly v ŠVS závěrečné zkoušky v nově zřízeném učebním oboru elektrotechnická výroba. Určité obavy o prospěch a vztah k novému učebnímu oboru ze strany odsouzených žen byly zbytečné, neboť výsledky předčily očekávání. S vyznamenáním prospělo 5 žákyně, velmi dobře 6 žákyně a prospěly 2 žákyně.¹⁶

Věznice Vinařice

První pokusy o vzdělávání odsouzených se datují přibližně do poloviny šedesátých let, kdy zde odstartoval kurz pro negramotné odsouzené. V rámci tohoto kurzu získávali odsouzení základní znalosti, jako je čtení, psaní a počítání. V roce 1975 přibyla další vzdělávací aktivita – kurz pro doplnění základního vzdělání. Výuka tehdy probíhala na ubytovně odsouzených a jako učebny sloužily kulturní místnosti. V roce 1984 zde spatřil světlo světa dvouletý učební obor se zaměřením na důlní provoz, což bylo dáno možnostmi pracovního zařazení odsouzených v rámci věznice. Kromě výuky v rámci tohoto učební oboru proběhla celá řada kurzů, např. kurzy technického minima, důlní dopravy, důlního zámečníka apod.¹⁷

Věznice Pardubice

V šedesátých letech se začala uplatňovat ustanovení zákona o výkonu trestu odnětí svobody, týkající se vzdělávání odsouzených. Stabilizace všeobecného vzdělávání se promítla do výuky v několika třídách základní devítileté školy. Posledních patnáct roků existuje první třída ZDŠ, do další třídy byly zařazovány žákyně 2. - 5. ročníku ZDŠ. Vyučovací doba obsahovala 21 hodin týdně, v obou třídách probíhalo vyučování ve dvou směnách, ve třídách bylo zařazeno po 30 žákyních. Odsouzeným vydávala vysvědčení patronátní ZDŠ ve Studánce v Pardubicích.

¹⁶ www.vscr.cz

¹⁷ www.technet.idnes.cz

Od roku 1978 probíhala výuka ve třídě kurzu pro doplnění základního vzdělání. Ročně skládalo závěrečné zkoušky z 8 předmětů průměrně 15 – 20 odsouzených. Ve všech třídách se vždy vyučovalo podle platných učebních plánů a osnov ministerstva školství v plném rozsahu s vydáváním vysvědčení příslušnou patronátní školou.

Hospodářské organizace, které ve věznici zaměstnávaly odsouzené, organizovaly dle dodatků k hospodářským smlouvám různé odborné kurzy ke zvýšení nebo získání odborné kvalifikace. Odsouzené ženy získávaly zvýšení kvalifikační třídy, osvědčení nebo doklad o zaučení. Počty odsouzených zařazených do těchto forem odborného vzdělávání zahrnovaly asi 30 – 35 procent z celkového počtu odsouzených.

Školské vzdělávací středisko vzniklo ve Věznici Pardubice v roce 1983. Během tohoto roku došlo k uzavření dohody o spolupráci se Středním odborným učilištěm oděvním v Pardubicích. Vznikla samostatná budova, v níž bylo umístěno 5 učeben pro všeobecné a odborné vzdělávání odsouzených, audiovizuální učebna s promítací kabinou, dílna odborného výcviku, kanceláře, sborovna, kabinet učebních pomůcek pro teoretické a praktické vyučování a sociální zařízení. Do prostoru školského vzdělávacího střediska se soustředily všechny stávající formy vzdělávání a bylo připraveno zavedení učebního oboru „výroba konfekce“ formou večerního studia v rozsahu 15 vyučovacích hodin týdně s 26 žákyněmi. Vzhledem ke složení odsouzených v NVÚ bylo základní podmínkou studia splnění povinné školní docházky úspěšným zakončením 8. nebo nižšího ročníku ZDŠ. Absolvování učebního oboru poskytovalo kvalifikaci a výuční list pro výkon dělnických povolání ve výrobě dámské a dětské konfekce.

Při vytipování odsouzených byl brán zřetel na mnohá kritéria, zejména však na délku trestu, věk, rozumové schopnosti, manuální zručnost a předpoklady na pracovišti při šití vězeňských oděvů, přístup ke vzdělávání i k výkonu trestu. Již přijímací pohovory ukázaly na nutnost systematické práce s těmito odsouzenými mimo vyučování, úzkou spolupráci všech vyučujících s vychovateli a s mistry.

Výuku všeobecně vzdělávacích předmětů ve třídě SOU a v ročníku kurzu pro doplnění základního vzdělání zabezpečovaly dle své aprobační příslušnice – velitelka a učitelka ŠVS. Odborné teoretické předměty vyučovala externě zástupkyně ředitele SOU v Pardubicích a odborný výcvik vedla externě mistrová odborné výchovy s dlouhodobou praxí na oděvním učilišti. Další předměty v kurzu pro doplnění základního vzdělání a výuku v 1. – 5. ročníku ZŠ v rozsahu 20 hod. týdně v každé třídě prováděli rovněž externí učitelé – důchodci na základě dohody o pracovní činnosti. Ostatní odborné kurzy hospodářských organizací personálně i finančně zabezpečovaly oddělení výroby a vzdělávání příslušných hospodářských organizací – Tesla Přelouč, Tesla Hradec Králové, Tesla Pardubice, Bytex, Bižuterie Jablonec, Elektropraga Jablonec, Severka Cvikov a další.

První ročník SOU byl ukončen vydáním 25 vysvědčení s průměrným prospěchem 2,08, s vyznamenáním ho absolvovalo 7 odsouzených. Rovněž i další hodnocení výchovně vzdělávací práce bylo na velmi dobré úrovni. Nevyskytovaly se větší kázeňské problémy, počáteční negativní postoje některých odsouzených se podařilo eliminovat. Opětovně byl organizován jednorozční kurz pro doplnění základního vzdělání pro 17 odsouzených ve spolupráci se ZDŠ bratraců Veverkových. Rovněž pokračovala výuka ve dvou třídách pro negramotné a pologramotné. Bylo vydáno 30 vysvědčení za 1. – 5. ročník. Od 1. třídy se začalo vyučovat dle nového pojetí výchovně vzdělávací soustavy.¹⁸

1.4 František Josef Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století

František Řezáč se narodil se 6. ledna roku 1819 v selské rodině v Poleradech. Vystudoval pražské akademické gymnázium, poté ukončil dvouletá tzv. filosofická studia (průprava před vysokou školou) a započal studia kněžská. V roce 1842 složil Řezáč během studií na arcibiskupském semináři „přísnou zkoušku“ z filosofie (jeden ze stupňů doktorátu). V roce 1843 F. Řezáč ukončil teologickou fakultu a 30. 7. byl vysvěcen na kněze. Od roku 1847 začal své působení v České zemské trestnici v Praze, ve farnosti sv. Václava na Zderaze.

V témže roce rovněž publikoval prvý z celé řady naučných spisů určených k výchově školských, ale i vězeňských populací druhé poloviny 19. stol. Roku 1852 publikoval vlastním nákladem vězeňský kněz Řezáč svou publikaci „Vězeňství v posavadních způsobech svých“ která se stala po desetiletích zapomnění základním spisem českého humanizovaného vězeňství. Současné české vězeňství se opět přihlásilo k Řezáčovu humanitnímu odkazu nejen reedicí této publikace v roce 1995, ale i vydáním resortní plakety nesoucí Řezáčovo jméno. V této doposud stále živé publikaci již vyslovil F. Řezáč požadavek využití možností pedagogiky a dalších rozvíjejících se vědních oborů v převýchově vězeňské populace, včetně humánnějšího zacházení s vězni.

František Josef Řezáč nabyt i přesvědčení, že je daleko vhodnější preventivně předcházet přílivu delikventů do věznic především včasnou a mnohem účinnější výchovou a vzděláváním jak školní mládeže, tak i zvýšenou vzdělaností dospělých, než pozdější pracnou převýchovou mnohdy již nepolepšitelných vězňů.

¹⁸ www.vscr.cz

V září roku 1851 byla sestavena z nařízení ministerstva vnitra úřadem místodržícího odborná komise, která pověřila tehdejšího duchovního administrátora zemské trestnice, aby se postaral o vypracování výukového plánu vězňů, který by byl prostředkem nejen jejich mravního polepšení, ale zároveň i účelnějšího využití jejich pracovní síly. Vyučovací plán „k jehož sestavení velmi přispěl kooperátor František Josef Řezáč“, byl po schvalovacím řízení jmenované komise přijat a doporučen, ale nebyl nikdy prakticky uplatněn pro jeho humanizační náplň, v té době v Rakousku neobvyklou.

V tomto období Řezáč studoval prostřednictvím původní literatury problematiku nejen starověkého vězeňství. Tím se teoreticky připravoval na svou pozdější studijní cestu po hlavních věznicích monarchie. Stal se i „činným oudem jednoty k ochraně propuštěných káránců, jakož i osamělých dítek v Praze“.

Své praktické zkušenosti a na tehdejší dobu i velice bohaté poznatky získané studiem odborné literatury Řezáč uveřejnil v českém jazyce roku 1852 v základním díle českého humanizovaného vězeňství nazvaném „Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců“.

Není bezdůvodné domnívat se, že právě výchovná a vzdělávací tematika, tak podrobně zpracovaná v jeho publikacích týkajících se vězeňství, mohla být nejen předmětem jeho disertační práce, ale i jeho vytrvalých snah o reformování jak nevyhovujícího vězeňství, tak i školství.

Na základě nabytých zkušeností v zemské trestnici, v níž byli vězni za nejtěžší zločiny, Řezáč kritizoval tehdejší převažující důraz na strohé vyučování jednotlivých předmětů bez současné dostatečné polepšující výchovy vězňů, což bylo charakteristické právě pro německý systém vězeňství. Věřil, že především dobré školství v novohumanistickém duchu, nejen poučující, ale i vychovávající, může podstatněji podpořit omezení zločinnosti jak u recidivistů, tak hlavně u prvotrestaných vězňů.¹⁹

Řezáčův zájem o problematiku výchovného působení ve vězeňství a jeho praktické snahy o zavádění humanizovaného systému zacházení s vězni ve Svatováclavské trestnici byly staršího data. Souvisely se snahami, uplatňovanými v zahraničí, používat vhodnějších humánnějších způsobů již komplexnějšího působení na delikventy, s cílem dosáhnout jejich trvalejší nápravy. Právě Řezáčovým přičiněním se naplno projevila i v našich zemích snaha uskutečňovat záměr vzdělávání a vyučování vězeňské populace již na základě poznatků pedagogik a dalších rozvíjejících se vědních oborů.

¹⁹ Řezáč, F., J. Vězeňství v posavadních způsobech svých. Vězeňská služba ČR Praha, příloha Českého vězeňství číslo 4 a 5/1995 (obnovené vydání knihy tištěné poprvé v Praze roku 1852).

Řezáč bezesporu předběhl svou dobu požadavkem potřebnosti většího důrazu na prevenci zločinnosti především prostřednictvím zvýšení obecné vzdělanosti a výchovy a dále praktickým uskutečňováním resocializačních snah nikoliv až po propuštění, ale již během pobytu delikventa ve věznici.

Ve svých spisech analyzuje i příčiny mravní zkázy. Mezi „vnější příčiny patří především stupeň vzdělání, pak poměry rodinné, občanské, státní a církevní“. Pokud jde o příčiny vnitřní, Řezáč soudí, že „člověk, je-li rozumu nevzdělaného a žádostí nespořádaných, neodolá ani chťičům svým vnitřním, ani lákání zevnímu, protože v nevzdělanosti a v nespořádanosti schopností a mocností lidských základní příčinu slabosti i porušenosti mravní stíhati dlužno“. Proto kde věznice nevedou „k opravdovosti, k pracovitosti, k poslušnosti, k probuzení citu mravního a k povznesení mysli zbožné, opět a opět kárance své přijímati musí“.

Páter František Josef Řezáč zdůrazňoval již v polovině 19. století ve svém spisu „Vězeňství“ nutnost vyváženosti komplexního působení jednotlivých výchovných prostředků a zdůrazňoval důležitost i postpenitenciární péče. Značný důraz kladl i na prevenci kriminality, zvláště u mladistvých, na uspořádanost rodin a společnosti, na posilování morálních vlastností a i na potřebu zvýšení hmotného blahobytu nemajetných vrstev.

Ve stejném roce podnikl čtyřiatřicetiletý farář Řezáč studijní cestu po hlavních rakouských věznicích, včetně brněnských a rok poté vydal, opět vlastním nákladem, druhý spis týkající se vězeňství. Řezáč jej nazval „Über die seelsorgerliche Wirksamkeit in den osterreichischen Detentions - und Straf - anstalten“ (1854). Byl napsán německy a určen pro širší odbornou veřejnost. Byl určen nejen pracovníkům věznic na území dnešního Polska, Itálie a dalších území tehdy spadajících pod vládu Habsburků, ale především pro informaci rakouské vězeňské správy. V tomto díle se již zcela zřetelně projevil zvýšený Řezáčův zájem o speciální pedagogickou problematiku týkající se vězeňství a o praktické uplatňování podmínek, které mohou vést k trvalejšímu výchovnému ovlivnění vězňů.

Jak je v jeho spisu výslovně uvedeno, byl věnován především praxi zacházení s vězni. Řezáč poukázal na tehdejší rakouské věznice z hlediska neúčelnosti a minimálního humánního zacházení s vězni. Značná přeplněnost věznic trestanci přináší spíše škodu a zánik již vynaloženého mravně náboženského působení. Uvádí, že vězně je potřebné vyučovat v našich zemích nejen německy, ale pro lepší porozumění i česky.

Řezáč poznal během svého působení ve Svatováclavské trestnici, kde vykonávali před otevřením valtické trestnice svůj trest i nejtěžší zatvrzelí zločinci, že výchovné snahy sice mohou v některých případech ovlivnit polepšený způsob života propuštěného vězně, daleko větší význam však přikládal poznatku, že vzdělanost a výchova již ve spořádané rodině a v dobře vedených školách, zvláště pro nejmladší žáky, může daleko podstatněji napomoci snížení počtu nových delikventů.

Stoupající, až převažující zájem o českou žakovskou populaci, které rakouská vláda vskutku věnovala jen okrajovou pozornost, lze postupně pozorovat u Řezáče již před tím, než byl nucen, po zrušení farního úřadu u sv. Václava na Zderaze, opustit vesměs již životem poučené vězně zemské trestnice.

Čas dal správnosti Řezáčově rozhodnutí a jeho nové orientaci, zaměřivši se především na výchovu českého nejmladšího žactva, plně za pravdu. V roce 1852 vypracoval vyjádření o duševním stavu vraha, kterého doprovázel na popraviště, které bylo prvním v historii trestnice.

František Josef Řezáč byl nejen knězem, vězeňským odborníkem, ale i spisovatelem, redaktorem, vydavatelem, členem obecního zastupitelstva královského hlavního města Prahy, politikem, poslancem, pedagogickým a osvětovým pracovníkem, věnujícím se dobročinné a spolkové činnosti, slavjanofilem a oddaným vlastencem, navíc nevyhýbajícím se střetům s církevní, ale především ani se světskou mocí.²⁰

2. Vzdělávací a rekvalifikační kurzy, odborná učiliště

2.1 Vzdělávací kurzy a zájmové kroužky

Věznice Rýnovice

Věznice Rýnovice má vlastní školské vzdělávací středisko, v jehož prostorách se nacházejí dvě specializované učebny informačních technologií, které jsou využívány jak v rámci studia učebních oborů a specializovaných kurzů, tak např. i k samostudiu cizích jazyků. K dispozici odsouzeným je zde přes dvacet výkonných PC sloužících hlavně pro výuku náročných CAD/CAM technologií v odborných kurzech obrábění na číslicově řízených strojích. Získané vědomosti a dovednosti si mohou prakticky vyzkoušet na školní CNC frézce v dílnách odborného výcviku. V průběhu celého roku jsou rovněž realizovány kurzy základů práce s PC a pro zájemce kurzy tvorby webových aplikací. Odsouzeným také slouží školní intranet, kde mohou nalézt spoustu zajímavých informací i aktualizované zpravodajství. V rámci volnočasových aktivit programu zacházení funguje na ŠVS akvaristický a teraristický kroužek, k dispozici odsouzeným je i bohatá školní knihovna, videotéka a fonotéka.

²⁰ Doc. Dr. JAN UHLÍK, CSc. F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století. Praha, 1997.

Věznice Oráčov

Věznice Oráčov nabízí odsouzeným standardní pracovní i vzdělávací aktivity a speciálně výchovné postupy, které jsou nedílnou součástí Programu zacházení s odsouzenými. Od počátku roku 2004 je ve věznici realizován dlouhodobý projekt odsouzení z oráčovské věznice poznávají rakovnický region. Standardní pracovní aktivity jsou zaměřeny na vytváření a upevňování pracovních návyků a na zdokonalování se v manuálních zručnostech například zahradnický kroužek, kroužek pracovních činností. V rámci pracovní terapie vězni vyrábějí především hračky a drobné předměty, které jsou předávány dětem při různých příležitostech mimo věznici.

Vzdělávací aktivity jsou zaměřeny zejména na získávání a rozšiřování znalostí z různých oblastí a vědních oborů. Například historie, přírodovědy, biologie, zeměpisu, informatiky a dále na rozšiřování všeobecného společenského přehledu např. dopravní kroužek, světové zajímavosti, informační technologie, akvaristika, základy sociálního práva, kurz anglického jazyka a jiné. Speciálně výchovné postupy se týkají především pracovní terapie, sportovní terapie a arteterapie. V oblasti vzdělávání odsouzených se ve spolupráci s Úřadem práce v Rakovníku organizuje rekvalifikační kurz v oboru obsluha vysokozdvizného vozíku. Ve svém osobním volnu mohou odsouzení využívat vězeňské knihovny, televizní vysílání a filmy z centrálního videa. Kromě jiného se již řadu let daří vydávat vlastní časopis Oráčovský hlas.

Věznice Opava

Věznice Opava pořádá vzdělávací kurzy pro ženy i muže. Do kurzu Praktická rodinná škola bylo zařazeno 21 odsouzených žen a z toho 10 žen získalo osvědčení. Kromě toho jsou organizovány kurzy dělník v elektrotechnice, a to zejména pro mladistvé, kteří nemají dostatečnou délku trestu, aby mohli absolvovat celý učební obor. V tomto kvalifikačním kurzu je průměrně zařazeno 18 žáků. Kurz, který trvá 3 měsíce, je ukončen státní závěrečnou zkouškou a absolventi obdrží vysvědčení o absolvování kurzu. Mladiství, kteří jsou propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody před ukončením studia, mají možnost dokončit učební obor externí formou a vykonat v ŠVS závěrečné zkoušky. Každoročně je tato možnost využívána. V kurzu zámečnické práce bylo 9 odsouzených mužů a 8 získalo osvědčení, do kurzu základy práce na PC bylo přijato 8 mladistvých odsouzených mužů a všichni získali osvědčení. Dále zde probíhá i kurz provoz veřejného stravování, který je pololetní.

Věznice Valdice

Koncem šedesátých let se začalo ve valtické věznici s odborným vzděláváním odsouzených. Velké podniky, které měly v areálu věznice umístěny část svých provozů, začaly organizovat různé formy vzdělávání zaměstnaných odsouzených. Nejjednodušší byla různá proškolení, technická minima až po poměrně rozsáhlé záuční obory v závodních školách práce. Začala se vydávat osvědčení o absolvování kurzu a brusiči skla mohli dokonce získat průkaz odborné kvalifikace, který měl platnost i po propuštění z výkonu trestu a svému držiteli zajišťoval zařazení do vyšší platové třídy.

Ve Věznici Valdice probíhají tyto odborné kurzy:

- kurz brusič skla-jedná se o kurz desetiměsíční určený pro nezaměstnané odsouzené se zájmem pracovat po absolvování kurzu na provozu brusírna skla. Výuka probíhá v dopoledních hodinách,
- jazykové kurzy (anglický jazyk, německý jazyk, český jazyk pro cizince), kurzy jsou pětiměsíční. Probíhají pouze v dopoledních hodinách, proto jsou vhodné pro nezaměstnané nebo pracující ve směnných provozech. Kurz český jazyk pro cizince je určen pro cizojazyčně hovořící odsouzené. Úspěšní absolventi všech kurzů získají potvrzení o absolvování kurzu,
- výpočetní technika,
- kurz základy výpočetní techniky, jedná se o desetitýdenní kurz určený pro uchazeče o seznámení s výpočetní technikou, probíhá v odpoledním bloku výuky,
- kurz MS – OFFICE EXCEL, jde o půlroční kurz určený pro zájemce se znalostmi práce na PC k seznámení s částí MS – Office, tabulkovým editorem Excel. Výuka probíhá v odpoledních hodinách,
- knihař, vyučovacími předměty jsou knihař pro ruční výrobu a odborný výcvik. Délka kurzu je pět měsíců a probíhá pouze v dopoledních hodinách,
- malíř-natěrač, tento kurz je pětiměsíční a probíhá v dopoledních hodinách. Vyučovacími předměty jsou malířské a natěračské práce a odborný výcvik,
- kurz svářeč, tento kurz trvá 4 - 6 týdnů dle druhu. Je vhodný pro pracující v údržbářských provozech. Tento kurz je za finanční úhradu (po dohodě je možno proplatit pracovištěm). Jeho absolventi získají státní svářečský průkaz. Držitelé svářečských průkazů si mohou během probíhajícího kurzu provést prodloužení platnosti průkazu.
- přípravný kurz základní školy, učebního oboru, čtyřtýdenní kurz určený pro uchazeče o studium v učebním oboru nebo v kurzu základní školy. Mezi vyučovací předměty patří český jazyk a matematika.

Věznice Světlá nad Sázavou

Školské vzdělávací středisko Věznice Světlá nad Sázavou bylo zřízeno nařízením ministra spravedlnosti dnem 1. 1. 2003 jako místně odloučené pracoviště SOU, U a OU na Praze 4. Svou činnost však zahájilo již ve školním roce 2001/2002.

ŠVS organizuje pro odsouzené ženy zařazené do kategorie dozor, ostraha a mladistvé odsouzené jak všeobecné, tak odborné kurzy a vzdělávací aktivity. Výuku v kurzech zajišťují 4 stálí zaměstnanci školského vzdělávacího střediska a další externí vyučující ze škol v regionu spolu s odborníky z praxe.

Od ledna roku 2004 má ŠVS k dispozici nově vytvořené prostory, které slouží jako učebny pro výuku teoretických předmětů. Jsou to počítačová učebna, šicí dílna, školní kuchyňka, učebna pro výuku hygieny a péče o tělo a keramická dílna.

Dále zde probíhá:

- kurz praktické rodinné školy, který je pololetní a jeho kapacita je rovněž maximálně 16 odsouzených. Mezi vyučovací předměty patří: český jazyk, matematika, základy společenských věd, občanská výchova, základy obsluhy počítače, ruční práce a šití, příprava pokrmů, zdravotně kosmetická péče,
- záuční kurz výroby konfekce je půlročním kurzem, kde se odsouzené učí nejen základy strojového šití, ale i šít a kompletovat jednotlivé oděvní součásti. Jako závěrečnou práci absolventky zhotovují dětskou košilku. Kapacita jednoho běhu je 12 žen,
- kurz základy obsluhy počítače – počítačová učebna s 10 počítači byla zprovozněna v březnu 2004. Po ukončení tříměsíčního kurzu (40 hodin) zvládají absolventky práci s textovým a tabulkovým editorem. Umí upravovat texty, vkládat tabulky a grafy, vytvořit vlastní obrázek,
- základy kuchařských prací – pololetní, 16 hodin měsíčně,
- český jazyk pro ngramotné – 2 hodiny týdně,
- kreativní psaní – 2 hodiny týdně,
- základy německého a anglického jazyka – 2 hodiny týdně, kurz trvá 10 měsíců,
- čeština pro cizince – dle potřeby,
- kurz právního minima – ve spolupráci s právníčkou 1 hodina týdně,
- kurz právního minima pro cizince – dle potřeby.

Zájem ze strany odsouzených o vzdělávání je a v některých kurzech dokonce poptávka převyšuje nabídku. Příkladem takového kurzu je kurz základů obsluhy počítače. Nově otevřená počítačová učebna láká řadu zájemkyň, které si dobře uvědomují, že v dnešní době se bez základních znalostí práce s počítačem neobejdou.

Důležité místo v programu zacházení mají aktivity, kdy mohou odsouzené ženy uplatnit své přirozené schopnosti a dovednosti. Jde například o kroužek o pěvecký kroužek a aerobik oblíbený zvláště mezi mladšími ženami, dále o ruční práce či zahradnictví vyhledávané naopak osobami staršími či uzavřenějšími. Čas od času pořádaná veřejná vystoupení včetně výjezdů mimo věznici a praktické uplatnění výrobků v podobě oblečků a hraček pro děti z dětských domovů dodávají těmto aktivitám na opravdovosti a odsouzeným poskytují cennou pozitivní zpětnou vazbu.

Vnější i vnitřní prostory věznice dále poskytují poměrně dobré možnosti pro sportovní aktivity. Postupně se zde také rozvíjí keramický a výtvarný kroužek a arteterapie.

V rámci speciálně výchovných aktivit, kterým se věnují psychologové, probíhá skupinová práce s osobami drogově závislými a dále rozvoj psychosociálních dovedností. V obou případech jde o uzavřenou skupinu s cíleným výběrem vhodných osob. Práce probíhá ve čtyřměsíčních cyklech.²¹

Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno

Vzdělávání a odborná výchova sehrávají významnou úlohu ve vězeňském režimu zaměřeném na výchovu, respektive převýchovu odsouzeného. Vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je nedílnou součástí koncepce programu zacházení. Ve Vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno není zřízeno střední odborné učiliště, odborné učiliště a nerealizují se zde ani žádné rekvalifikační kurzy VS ČR, akreditované MŠ ČR. Veškerá vzdělávací činnost odsouzených je realizována prostřednictvím speciálně výchovných aktivit a v nemalé míře i formou zájmových kroužků.

Mimo pevně organizované kolektivní vzdělávací aktivity programu zacházení speciální pedagog, psycholog, vychovatel a další specialisté oddělení VTOS podporují všechny další individuální snahy odsouzených o vzdělávání formou zápůjček studijních materiálů, jako například učebnice pro výuku dalších cizích jazyků, literaturu historickou, zeměpisnou, technickou a jinou odbornou.

²¹ www.vscr.cz

Rostoucí trend vzdělávání ve vězeňských podmínkách vedl i ke zvýšení významu a počtu zájemců o knihy ve vězeňské knihovně. Odsouzeným je umožněn výběr knih z bohatého knižního fondu (více jak 10 tisíc knih) podle zájmu, duchovních potřeb a vyznání.

Speciálně výchovné aktivity:

V podmínkách místního výkonu trestu odnětí svobody Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno jde o individuální, skupinové formy speciálně pedagogického a psychologického působení, které je vedeno psychologem, speciálním pedagogem, vychovatelem terapeutem, sociálním pracovníkem a dalšími kompetentními zaměstnanci věznice.

Na odděleních výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno se jedná o následující aktivity:

- adaptační kurz,
- program zacházení s odsouzenými na oddělení s ostrahou,
- program zacházení s odsouzenými na oddělení s dohledem,
- výchovně vzdělávací program,
- občanské minimum,
- sociální minimum,
- diskusní klub,
- pracovní terapeutická činnost.

Jedná se zde především o individuální postupy, ve vybraných případech jde o zařazení skupinového poradenství nebo o vytvoření neformálního komunitního systému.

- terapeutická část (pracovní terapie, arteterapie, ergoterapie, psychoterapie, individuální terapeutické pohovory, sociální výcvik, sociální komunikace, neverbální komunikace, trénink zvládnutí agresivity, stresu, deprese, možnosti relaxace a autogenního tréninku, pojetí asertivního chování aj.),
- sociálně právní poradenství (utváření pozitivních sociálních vztahů k civilní společnosti, aktivní příprava na civilní život a postpeniterciární péči aj.),
- rodinná výchova (partnerské a rodinné vztahy),

- osvětová výchova (tématické bloky spojené s diskusí k problematice zdravého životního stylu, hodnot, nadměrné užívání drog, léčiv, alkoholu, patologické hráčství, sexuální výchova aj.),
- tématické vycházky za poznáním lokality a historie města Brna,
- ostatní dle návrhu a zájmu odsouzených.

Vzdělávací aktivity

- výuka jazyka anglického,
- výuka jazyka německého,
- výuka jazyka španělského.

Tyto aktivity jsou organizované jako zájmové kroužky, které vedou přímo instruktoři z řad odsouzených za externí kontroly vychovatele nebo speciálního pedagoga. Odsouzení, kteří jsou zařazeni do těchto jazykových aktivit, jsou ještě dále rozdělení na začátečníky a pokročilé. Cílem je získat základní znalosti cizího jazyka, které umožní odsouzeným po propuštění z VTOS se domluvit v kontaktu s občanem jiné národnosti, při pobytu v zahraničí nebo při hledání zaměstnání, jako součást prezentace vlastních schopností.

Zájmová a vzdělávací činnost probíhá v době osobního volna odsouzených v rámci jednotlivých kroužků. Vybraní odsouzení se v rámci programu zacházení účastní tematických vycházek s pedagogem, při kterých mají možnost navštívit významné kulturní památky města Brna. U odsouzených je největší zájem o sportovní činnost na venkovním hřišti, kondiční posilování, akvaristiku, keramický kroužek a divadelní kroužek, který má za sebou již několik úspěšných uvedení her autorů Cimrman – Smoljak – Svěrák (Divadlo Jára Cimrmana) jak pro odsouzené, tak i pro zaměstnance Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno.

Dále probíhají různé aktivity programu zacházení jako jsou:

- kroužek společenských her,
- kroužek rukodělný - údržbářský,
 - modelářský,
 - pěstitelský,
- kroužek akvaristický,
- kroužek výtvarný,

- kroužek kondičního posilování,
- kroužek výuky cizích jazyků - anglický jazyk,
- německý jazyk,
- pohybový kroužek,
- adaptační kurz,
- videoklub,
- kroužek divadelní.

Všechny tyto kroužky organizuje vychovatel, sociální pracovníce nebo pedagog.²²

Věznice Všehrdy

Školské vzdělávací středisko dává svým žákům, ale i dalším odsouzeným, kteří nejsou zařazeni do denního studia, možnost pro mimo vyučovací aktivity a zájmovou činnost. Po dobu školního roku pracuje v odpoledních hodinách 9 zájmových kroužků: kroužek železničního modelářství, uměleckého kovářství, dřevoobráběcí, elektrotechnický, fotografický, výtvarný a modelářský, keramický, šachový a dramatický.

Školské vzdělávací středisko Všehrdy má v současné době 87 žáků denního studia, kteří se vzdělávají v šesti dvouletých učebních oborech a v šesti šestiměsíčních záučních kurzech. Výuka ve všech dvanácti výše uvedených druzích studia je realizována formou denního studia v objemu 7 hodin každodenní výuky, tzn. 35 hodin týdně. Kromě denního studia jsou v ŠVS realizovány též kratší formy vzdělávání, které probíhají pro žáky školy a pracující odsouzené v odpoledních hodinách a pro ostatní nezařazené odsouzené též v dopoledních hodinách. Jedná se o tříměsíční kurzy:

- kurz techniky administrativy,
- kurz ovládání počítače pro začátečníky,
- kurz ovládání počítače pro středně pokročilé,
- kurz ovládání počítače pro pokročilé,
- kurz německého jazyka.

²² Program zacházení s odsouzenými Vazební věznice a ústavu pro výkon detence Brno

Výuka výše uvedených tříměsíčních odborných kurzů je realizována formou studia při zaměstnání, z toho u kurzu techniky administrativy a kurzu německého jazyka o shodném objemu 4 hodin týdně a tři kurzů ovládnutí počítače o shodném objemu 8 hodin týdně.

V průběhu roku bylo do různých forem studia zařazeno 374 odsouzených, v zájmových kroužcích pracovalo 81 odsouzených. Průběžný průměrný počet frekventantů studia činil 136,3 fyzických osob. Přestože je výslednost studia limitována „průtokem“ odsouzených (v důsledku kratších trestů a zejména výslednosti institutu podmíněného propuštění mnozí odsouzení odcházejí před završením studia), jsou studijní výsledky uspokojivé. V průběhu roku bylo vydáno 208 certifikátů, z toho 1.152 certifikátů akreditovaného oboru studia (26 výučních listů, 47 ročníkových vysvědčení a 79 osvědčení o rekvalifikaci) a 2.56 certifikátů o završení neakreditovaného oboru studia (potvrzení o zaučení).

V roce 1994 byla svépomocně zřízena počítačová učebna pro odsouzené, kteří zde získali první informace o počítačích. V následujícím roce bylo za vysoce odborné účasti mistra odborné výchovy svépomocí zřízeno pracoviště pro kurz ručního zpracování kovů.

Věznice Příbram

Vzdělávání odsouzených osob realizují v rámci programu zacházení zaměstnanci věznice a ve spolupráci školské a odborné instituce.

Vzdělávání vedené a kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu:

Vzdělávání je především doménou specialistů, mezi které patří speciální pedagogové, pedagogové volného času, sociolog a vychovatel terapeut. Některé vzdělávací kurzy jsou součástí centrální nabídky věznice, jiné jsou zas cíleně zaměřené na specifické kategorie odsouzených osob jako jsou například mladí dospělí ve věkové kategorii 18 – 26 let, cizinci a příslušníci minorit, odsouzení zařazení do výstupního oddělení, odsouzení zapojení do poradny drogové prevence, pracující odsouzení, nepracující odsouzení a odsouzení s poruchou chování v důsledku užívání psychotropních látek.

Tematicky lze kurzy rozdělit na:

- výuku cizích jazyků (kurzy českého jazyka pro cizince a příslušníky minorit, kurz základů anglického a německého jazyka),
- rozšiřování znalostí v oblasti přírodních a společenských věd (všeobecné vzdělávání, základy společenského jednání a chování, občanská výchova, sebeobslužné činnosti, zeměpis, historické a přírodní zajímavosti ČR, poznávání kulturních odlišností a první pomoc),
- výuku základní obsluhy počítače a zvládnutí techniky psaní na stroji.

Věznice Nové Sedlo

Ve Věznici Nové Sedlo probíhají ve věznici vzdělávací kurzy dle aktuální nabídky. Nejčastěji navštěvovanými kurzy jsou kurz psaní na stroji, kurz českého jazyka pro cizince, kurz anglického a francouzského jazyka, kurz dopravní výchovy, společenského chování a občanské nauky, kurz právního minima. Uvedené kurzy probíhají pod vedením vychovatele terapeuta, vychovatelů, pedagogů nebo sociálních pracovníků.

Odsouzení se dále mohou dále vzdělávat v oborech stolničení (pravidla stolování, systém a způsoby obsluhy, technika obsluhy), technologie (základní způsoby tepelného zpracování potravin), nauka o potravinách (jakost a složení základních potravin, výživná hodnota potravin) a psychologie (význam společenského chování, osobnost pracovníka obsluhy).

Věznice Odolov

Ze spousty vzdělávacích aktivit uskutečňovaných ve věznici, věznice nabízí jazykové kurzy – angličtina, němčina pro začátečníky i pokročilé, dále kroužek práce na PC bez absolvování závěrečných zkoušek, přírodovědný kroužek, který vede odsouzené k ochraně životního prostředí a zeměpisný kroužek, ve kterém si rozšiřují své vědomosti o jiných národech a kulturách.

Přehled počtu odsouzených, kteří získali osvědčení:

Školní rok 2000/2001

Kurz práce s motorovou pilou a křovinořezem:	19 odsouzených
Kurz práce na PC:	27 odsouzených

Školní rok 2001/2002

Kurz práce s motorovou pilou a křovinořezem:	26 odsouzených
Kurz práce na PC:	4 odsouzení

Školní rok 2002/2003

Kurz práce s motorovou pilou a křovinořezem:	32 odsouzených
Kurz práce na PC:	0 odsouzených

Školní rok 2003/2004

Kurz práce s motorovou pilou a křovinořezem: 22 odsouzených

Kurz práce na PC: 10 odsouzených

Zapojenost odsouzených do vzdělávacích aktivit je samozřejmě nesrovnatelně vyšší, ne každý je však schopen absolvovat celé kurzy, složit závěrečné zkoušky či zaplatit poplatky za přezkoušení a vystavení certifikátu.

Věznice Pardubice

Nabídka vzdělávacích aktivit pro odsouzené pro školní rok 2008/2009:

Výroba konfekce	Délka studia 2 roky	získaný doklad	Výuční list
Kurz výroby konfekce	Délka studia 10 měsíců	získaný doklad	Osvědčení
Kurz společného stravování	Délka studia 5 měsíců	získaný doklad	Osvědčení
Kurz základů výpočetní techniky	Délka studia 3 měsíce	získaný doklad	Osvědčení
Kurz malířských a natěračských prací	Délka studia 5 měsíců	získaný doklad	Osvědčení
Kurz základní školy	Délka studia 5 měsíců	získaný doklad	Osvědčení
Kurz anglického jazyka	Délka studia 5 měsíců	získaný doklad	Osvědčení

Pozornost je věnována i nezaměstnaným, nekvalifikovaným, nedostatečně vzdělaným až negramotným. Zohledňují se také specifika rómského etnika, které tvoří převážnou většinu zákyň ve většině tříd. Důraz je také kladen na vzdělávání mladistvých odsouzených žen. V současné době probíhá kurz šití pro pokročilé, kurz pro negramotné a pologramotné odsouzené muže a kurz obsluhy počítačů pro odsouzené muže.

Vazební věznice Olomouc

V loňském roce realizovala Vazební věznice Olomouc následující vzdělávací programy:

- všeobecně vzdělávací cyklus,
- trh práce a profesní typologie,
- vzdělávací cyklus Evropan.

Odsouzení mají možnost rozšiřovat a prohlubovat svoji vzdělanostní úroveň v rámci aktivit programu zacházení, přičemž v letošním roce jsou dle individuálního zaměření odsouzeným nabízeny vzdělávací aktivity typu:

- trestný čin a přestupek očima občana,
- řízené samostudium cizích jazyků (angličtina, němčina, italština, španělština),
- konverzace v anglickém jazyce,
- dopravní kurz,
- sociální komunikace,
- všeobecně vzdělávací cyklus,
- předvýstupní a reintegrační poradenství,
- rodinná výchova,
- biblická hodina,
- základy etiky a etikety.²³

Věznice Heřmanice

Ve spolupráci s Ostravskou univerzitou byl zahájen projekt Phare – systém vzdělávání osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody.

Hlavním cílem projektu je vytvoření základu systému vzdělávání osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody a osob vracejících se z výkonu trestu odnětí svobody v oblastech všeobecné i odborné. Všeobecná oblast je zaměřena na posílení sociální adaptability a právního vědomí těchto osob. Odborná oblast zahrnuje vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích.

²³ www.vscr.cz

Cílovou skupinou jsou osoby ohrožené sociálním vyloučením-osoby odsouzené k výkonu trestu odnětí svobody a osoby vracející se z výkonu trestu odnětí svobody. Vzdělávání v informačních a komunikačních technologiích je určeno také pracovníkům poskytujícím sociální služby ve věznici.

Speciálně výchovné postupy věznice uplatňuje formou individuální intervence a terapie odsouzených, sociálně-právního poradenství a rozpravou s duchovními. Ke skupinovým formám zacházení patří korektivní komunity, psychoterapie, skupinové poradenství, sociálně-psychologický program, fyzioterapie, kurz bible, diskusní kroužek o ekonomice, sociologii a politice, besedy pro odsouzené na dané téma a Klub mladých dospělých. Seberealizaci odsouzeným umožňuje činnost v zájmových sportovních, rukodělných, kulturních a chovatelských kroužcích a účast na akcích kulturního i sportovního charakteru. Kvalitní výkony pěveckého sboru odsouzených jsou známy i veřejnosti.

Věznice spolupracuje s Krajským vzdělávacím a informačním centrem Moravskoslezského kraje, jehož zástupci distribuují metodické pomůcky a hračky vyrobené vězni do školských a sociálních zařízení. Dlouhodobě věznice spolupracuje se sdružením Kiwanis, pro něž odsouzení bezplatně šijí látkové panenky, které se následně předávají dětem a lékařům do nemocnic.

Aktivity

- budou vytvořeny speciální vzdělávací programy pro posílení sociálního a právního vědomí a získání dovedností v oblasti práce s počítačem,
- tvorba vzdělávacích kurzů v oblasti sociálně právní a občanské (Právní minimum) a v oblasti informačních a komunikačních technologií (Příprava na ECDL),
- vybudování počítačové učebny ve Věznici Heřmanice a její akreditace pro testování ECDL (European Computer Driving Licence),
- vybudování Intranetu v počítačové učebně za účelem zpřístupnění vzdělávacích materiálů vytvořených v rámci projektu pro sebevzdělávání osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody digitálních distančních vzdělávacích textů,
- realizace pilotních kurzů ve Věznici Heřmanice,
- kurz právní minimum, cílem tohoto právního bloku je zprostředkovat základní orientaci v právním systému ČR a vytipovaných základních právních odvětvích se zaměřením na praktické uplatnění poznatků v běžném občanském životě.

Kurz bude probíhat ve čtyřech dvou a půl hodinových modulech s tímto obsahem:

Základy práva

- právní systém ČR,
- základní právní pojmy,
- právní normy,
- právní vztahy,
- právní odpovědi,
- právo hmotné, procesní, veřejné, soukromé.

Občanské právo, Rodinné právo

- majetkoprávní vztahy,
- vlastnictví, spoluvlastnictví, SJM,
- věcná práva, práva k cizím věcem,
- formy převodu vlastnického práva (včetně dědění a vydržení), smlouva kupní, darovací, o půjčce a výpůjčce.

Pracovní právo

- účastníci pracovně-právních vztahů,
- pracovní poměr, jeho vznik, průběh a ukončení,
- práva a povinnosti zaměstnanců a zaměstnavatelů,
- pracovní kázeň, pracovně-právní spory,
- příčiny nejčastějších konfliktů mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem a způsob jejich předcházení.

Správní právo – se zaměřením zejména na sociální a zdravotní oblast

- struktura správních orgánů,
- odvětví správního práva,
- sociální zabezpečení, pracovní neschopnost, důchody, rozsah sociálních dávek atd.,
- správní řízení,
- soudní systém, notářství, advokacie, státní zastupitelství, soudní exekuce.

Kurz příprava na ECDL, kurz je přípravou na test ECDL Start - mezinárodně uznávanou objektivní standardizovanou metodu pro ověření počítačové gramotnosti.

Kurz bude probíhat ve čtyřech čtyřhodinových modulech s tímto obsahem:

Základy informačních technologií

- základy IT – přínos práce na PC a jeho využití v praxi – příklady,
- informační technologie a společnost – člověk versus počítač,
- bezpečnost dat, ochrana autorských práv, protipirátské aktivity,
- hardware, software, operační systémy a druhy aplikací,
- komunikace, elektronická pošta, organizace pomocí IT.

Používání PC a správa souborů

- používání počítače a správa souborů,
- tvorba adresové struktury a její filozofie,
- kopírování souborů,
- nastavení uživatelského prostředí na počítači.

Textový editor

- filozofie práce s textem v textovém programu,
- formátování písma, odstavců a dokumentu,
- vlastní úprava textu a pravidla související,
- možnosti tiskových výstupů a vlastní tisk dokumentů.

Tabulkový kalkulátor

- filozofie práce s tabulkovým programem,
- formátování buňky a tabulky,
- práce v tabulce – vkládání vzorců a funkcí,
- možnosti adresování v tabulce při kopírování,
- tvorba grafů a databází,
- možnosti tiskových výstupů a vlastní tisk tabulek.

Kurzy budou realizovány formou prezenční výuky v prostorách Věznice Heřmanice, která bude v rámci řešení projektu akreditovat počítačovou učebnu pro testování ECDL. Digitální podoba kurzů bude trvale přístupna na intranetu počítačové učebny pro samostudium a potřeby ostatních vězňů i po ukončení projektu.

Absolventi kurzu příprava na ECDL s dobrými výsledky budou moci složit test k získání osvědčení ECDL Start.²⁴

Věznice Karviná

Programy zacházení pro odsouzené jsou koncipovány odbornými pracovníky podle jednotlivých individuálních zvláštností odsouzených a obsahují v přiměřené míře specifické vzdělávací, zájmové, sportovní a speciálně výchovné aktivity.

Nové vědomosti mohou odsouzení získávat ve vzdělávacích aktivitách (kurzy: anglického, francouzského, českého jazyka, základy na PC, kroužek historie a zeměpisu). Speciálně výchovné aktivity jsou zaměřeny na rozvoj zejména sociálních dovedností, společenského chování, rozšiřování právního vědomí a zvládnutí stresu. Bohatá je i nabídka zájmových činností. Do 13 zájmových kroužků je zapojena převážná část odsouzených. Největší oblibě se těší například kroužky sportovní, šachový, hudební, výtvarný, filmový či modelářský. V současné době je především atraktivní pro odsouzené činnost v nově vybudované keramické dílně, kde pod vedením vychovatelky-terapeutky vznikají zajímavé a pěkné výrobky.

²⁴ www.projekty.osu.cz

Vazební věznice České Budějovice

Vazební věznice České Budějovice nemá vlastní školské vzdělávací středisko. Vzdělávání vězňů se proto realizuje neinstitucionalizovanými formami. Lze sem zařadit především získávání nových poznatků a návyků při pracovním zařazení odsouzených. Jejich všeobecné, ale i odborné vzdělávání probíhá dále při činnosti počítačového a dalších kroužků, rovněž tak při návštěvách kulturních akcí (zejména filmových a divadelních představení) ve městě. K dispozici je i poměrně dobře vybavená knihovna.

Vazební věznice Liberec

Vedle běžných volnočasových aktivit a zájmových kroužků zahájili od září 2004 odborní zaměstnanci oddělení výkonu trestu Vazební věznice Liberec také činnost vzdělávacích aktivit s odsouzenými.

Jde například o čtyři skupiny po osmi odsouzených, zabývající se výukou německého a anglického jazyka. Odsouzení však svoji studijní aktivitu neomezují jen na jeden den v týdnu. Mají vypracovány domácí úkoly tak, aby se jim museli věnovat každý den.

Svoji oblibu si získal i kroužek výuky základů práce na PC, kterého se ve skupinkách po šesti odsouzených účastní více než 30 odsouzených. Dále je velice oblíbený i kroužek filmové historie a nadále přetrvává zájem o služby vězeňské knihovny, zahrnující více než dva a půl tisíce titulů rozdělených do 28 žánrových kategorií, včetně sedmi kategorií naučných a osmi cizojazyčných.

Věznice Vinařice

Současnost vzdělávání odsouzených je jednou z forem vhodného doplnění klasického modelu výchovy o rozšíření znalostí v dané problematice a navození vhodných podmínek pro pozitivní učení. V současnosti jsou nejen díky zaměstnancům věznice, ale i díky odsouzeným pověřeným vedením jednotlivých kurzů k dispozici možnosti vzdělávání hned v několika oblastech. Z jazykových kurzů je na výběr mezi anglickým, německým, francouzským a španělským jazykem, doplňovacím kurzem českého jazyka a kurzem českého jazyka pro cizince. Odsouzení mají dále možnost navštěvovat kurz dějepisu, občanské nauky a také kurz počítačové techniky.

Kurz základů výpočetní techniky probíhá ve věznici jen díky sponzorským darům ve formě starších počítačů, které věznice obdržela od různých organizací. První počítač se do věznice tímto způsobem dostal již v roce 1995 a další počítače pomalu následovaly. Ve věznici jsou nyní dvě učebny výpočetní techniky, z nichž jedna je zároveň redakcí místního periodika „Vinařického soudku“.

Zpočátku leželo vedení kurzů počítačové techniky z převážné části na pracovních věznicích, časem se však našli schopní lektori i z řad odsouzených. O kurz, jehož délka je tři měsíce a v rámci kterého se každý týden 12 odsouzených dvě hodiny seznamuje se základy práce s operačním systémem Windows, textovým editorem a tabulkovým kalkulátorem, je mezi vězni poměrně velký zájem. V loňském roce se dokonce několik odsouzených mělo možnost seznámit i s internetem, když jim bylo pod dozorem umožněno opustit věznici a navštívit Státní vědeckou knihovnu v Kladně.

2.2 Rekvalifikační kurzy

Věznice Rýnovice

Probíhají zde záuční kurzy na profesi mačkář skla, jejíž uplatnění je ve věznici nové. Dále přípravné kurzy pro SOU, jazykové kurzy (angličtina, němčina), kurzy výpočetní techniky, kurz programování CNC strojů, záuční kurz brusič a záuční kurz osař.

Ročně prochází různými kurzy 200-300 odsouzených a téměř 200 jich získá záuční osvědčení.

Věznice Vinařice

Kromě výuky v rámci tohoto učebního oboru proběhla celá řada kurzů, např. kurzy technického minima, důlní dopravy, důlního zámečnicka apod.

Věznice Opava

Od roku 2003 organizuje školské vzdělávací středisko ve spolupráci s ISS COP v Opavě šestiměsíční rekvalifikační kurz provoz společného stravování pro odsouzené ženy pracovně zařazené v kuchyni. Odsouzené ženy po absolvování kurzu získaly osvědčení o rekvalifikaci, jako doklad důležitý pro získání pracovní příležitosti po propuštění z výkonu trestu. V roce 2006 byl rekvalifikační kurz provoz společného stravování nahrazen rovněž šestiměsíčním kurzem praktická rodinná škola, který je do současné doby veden externí učitelkou.

Věznice Valdice

Ve Věznici Valdice probíhá svářečský kurz (plyn, CO, E). Délka kurzu je 5-8 týdnů dle druhu, probíhá v dopoledních hodinách. Je vhodný pro pracující v údržbářských provozech. Tento kurz je za finanční úhradu a jeho absolventi získají státní svářečský průkaz, ze kterého není patrné, že byl získán ve výkonu trestu. Držitelé svářečských průkazů si mohou během probíhajícího kurzu provést prodloužení platnosti průkazu. Žáci tříletého učebního oboru obráběč kovů mají kurz v rámci výuky.

Věznice Kynšperk nad Ohří

Věznice Kynšperk nad smlouvu o spolupráci s obecně prospěšnou společností Carsbader Gate v Karlových Varech. Předmětem spolupráce je realizace projektu financovaného na základě grantového schématu Karlovarského kraje Společného Regionálního Operačního Programu opatření 3. 2 Podpora sociální integrace v Karlovarském kraji.

Díky tomu byly ve druhé polovině listopadu 2006 na základě smlouvy o spolupráci zahájeny tři rekvalifikační kurzy základy práce na PC a další kurzy v oboru malíř – natěrač formou zaučení v prvním čtvrtletí roku 2007. Každého kurzu se může účastnit až 12 odsouzených, kteří splňují podmínku trvalého pobytu v Karlovarském kraji, věku v rozmezí 18- 26 let a psychologické způsobilosti pro vzdělávání v daném oboru. Praktická i teoretická výuka je financována z příslušného grantu.

V roce 2007 převzali odsouzení osvědčení o absolvování rekvalifikačního kurzu v oboru číšník, kuchař a práce na PC. Praktickou i teoretickou výuku zajišťovala Střední odborná škola Kynšperk nad Ohří v rámci projektu Zpět do života lépe profesně vybaven. Tyto kurzy nebyly limitovány věkovou hranicí odsouzených ani regionem. Předpokladem však bylo dokončené alespoň základní vzdělání. V kurzu kuchař, číšník bylo podmínkou získání zdravotního průkazu.

Ve spolupráci se soukromou organizací Lesma, spol. s r. o. Krnov se uskutečnily ve věznici rekvalifikační kurzy obsluha křovinořezu a obsluha křovinořezu a benzínové sekačky. Těchto kurzů, kde zájem značně převážil kapacitní možnosti, se zúčastnilo celkem 60 odsouzených. Ti po složení zkoušky sestávající z teoretické a zejména praktické části obdrželi osvědčení o rekvalifikaci a průkaz k obsluze křovinořezu a benzínové sekačky.

Absolventi rekvalifikačních kurzů mohou být po propuštění z výkonu trestu ubytováni v Domu na půli cesty, provozovaném Farní charitou Karlovy Vary, kde je zajištěna pomoc ergoterapeuta a psychologa a samozřejmě je i poskytování právních služeb.

Vzdělávací aktivity ve věznici jsou zaměřeny na jejich praktickou využitelnost po propuštění z výkonu trestu. Cílem je usnadnit následné bezproblémové začlenění těchto osob do civilního života, s nímž souvisí i uplatnění na trhu práce a schopnost celkově vést soběstačný život.

Věznice Všehrdy

V této věznici byly zahájeny kurzy akreditované Ministerstvem školství a mládeže a tělovýchovy ČR:

- čtyři rekvalifikační kurzy (zedník, zámečnický, zahradník, truhlář),
- kurz kovářský.

Dále 8 neakreditovaných oborů studia:

- čtyři záruční kurzy (kurz malířských a natěračských prací, kurz výroby rozvaděčů, kurz základních elektroinstalačních prací a kurz tepelného zpracování kovů),
- čtyři odborné kurzy (kurz německého jazyka, kurz techniky administrativy, kurz reprografických a vazačských prací, kurz výpočetní techniky).

Zároveň během školního roku probíhalo pět pětiměsíčních akreditovaných a sedm neakreditovaných vzdělávacích kurzů, ve kterých získali žáci z řad odsouzených osvědčení či potvrzení o absolvování kurzu.

Akreditované kurzy:

Stavební výroba, květinář - zelinář, strojírenská výroba, zpracování dřeva, kovářský kurz.

Neakreditované kurzy:

Kurz výroby rozvaděčů, elektroinstalačních prací, malířských a natěračských prací, techniky administrativní práce, hudebně - dramatický, keramický, reprografických technik, práce na PC, a tepelné zpracování kovů.

Věznice Bělušice

V rámci projektu Šance byl v roce 2007 zahájen kurz malířské, lakýrnické a natěračské práce. Délka kurzu byla 480 hodin a osvědčení získalo 10 odsouzených. Úspěšným absolvováním kurzu se naučí odsouzení například přípravě práci na omítkách, zhotovení nástěnných maleb, dekorativní dovednosti, štukatérské práci a tapetování. Kritériem pro zařazení do kurzu je ochota absolvovat kurz intenzivně po dobu 3 měsíců, zájem o tuto práci po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a zdravotní způsobilost. Absolvování kurzu pomůže odsouzeným, kteří se po výstupu z výkonu trestu zařadí co nejdříve do běžného pracovního procesu. Dostanou tak šanci zvýšit si svoji kvalifikaci a díky získání osvědčení o absolvování kurzu se jim otevrou možnosti, díky kterým budou mít snadnější přístup na trh práce.

Ke konci téhož roku probíhal rekvalifikační kurz akreditovaného školicího střediska LESMA, spol. s.r.o. Krnov-základní kurz pro práci s přenosnou řetězovou motorovou pilou, křovinořezem a benzínovou sekačkou v rozsahu 25 hodin. Kurz úspěšně absolvovalo 10 odsouzených. Dále byla také zahájena spolupráce s akreditovaným pracovištěm MŠMaT Keramickým ateliérem K, s.r.o. v Praze 10. Osvědčení získali 3 odsouzení v oboru: keramik točič, keramik točič II. a keramická výroba. Spolupráce s akreditovaným pracovištěm nadále pokračuje.

Vzdělávání odsouzených je realizováno skupinovou i individuální formou. Uplatňovány jsou především následující metody:

- přednášky,
- samostudium,
- sledování výukových kazet,
- tématické diskuse, testy.

V současné době je vedeno celkem 88 vzdělávacích, speciálně výchovných a zájmových aktivit řízených zaměstnanci Věznice Bělušice. Zúčastňuje se 1594 odsouzených, s průměrnou účastí 18 odsouzených na jednu aktivitu. Činnost vzdělávacích, speciálně výchovných a zájmových aktivit se řídí týdenním plánem, který zpracovávají speciální pedagogové ve spolupráci s vedoucími aktivit.

Věznice Znojmo

Již od roku 2004 probíhají ve znojemské věznici kuchařské kurzy s akreditací. Všechny tyto kurzy byly vždy připraveny jak ze strany zaměstnanců oddělení výkonu trestu, tak ze strany proviantu věznice. Odsouzení, kteří řádně ukončili kurzy závěrečnými zkouškami, mohli potom své znalosti a dovednosti využít v rámci vězeňské služby nebo po propuštění na svobodu pro výkon povolání kuchař.

Prvního uskutečněného kuchařského kurzu se zúčastnilo 8 vybraných odsouzených z celkového počtu 15, kteří měli zájem o účast v tomto kurzu. Tento kurz byl realizován pro odsouzené ve výkonu trestu s ostrahou a odsouzení byli z věznic Příbram, Bělušice, Vinařice a Kuřim.

Koncepce kurzu byla metodicky stanovena dle NGRŘ č. 24/1997 (Organizační řád SOU a odborného učiliště). Před vlastním zahájením kurzu probíhala intenzivní příprava, jak po stránce odborné, tak i po stránce materiálního zabezpečení. Pro odsouzené bylo nově připraveno oddělení, které bylo pro jejich potřeby kompletně vybaveno. Oficiální název rekvalifikačního kurzu s akreditací ministerstva školství je kuchařské práce v provozech společného stravování. Délka kurzu je stanovena na 24 týdnů. Aby byli uchazeči do kurzů zařazeni, musí splňovat následující požadavky: ukončené základní vzdělání, musí být přiloženo rozhodnutí ředitele o zařazení studia do programu zacházení, zdravotní způsobilost. Své stanovisko musí předložit také zařazovací komise a organizátor, odsouzený musí mít ještě odpovídající délku trestu odnětí svobody, aby kurz dokončil.

Novinkou oproti předešlým kurzům je stanovení zkušební komise, která je ve složení: předseda (zástupce ředitele SOU), mistr odborné výchovy, vedoucí ústavní kuchyně pro odsouzené,...

Pro přípravu na vykonání závěrečné zkoušky je odsouzeným uděleno osobní volno v rozsahu tří pracovních dnů. Jednotlivé zkoušky se konají v pořadí: písemná, praktická a ústní.

V srpnu roku 2007 proběhl již 18. běh kuchařského kurzu. Přihlášeno bylo 8 odsouzených a všichni tento běh úspěšně ukončili. Při závěrečných zkouškách museli všichni účastníci prokázat jednak své teoretické znalosti, ale hlavně praktické a to při přípravě určených jídel. Přípravovali například svíčkovou na smetaně, hovězí guláš, vepřové maso na houbách a k těmto hlavním jídlům vařili dušenou rýži nebo houskový knedlík. Z polévek vařili bramborovou, květákovou a hovězí vývar s kapáním. U ústních zkoušek museli prokázat nejen teoretickou znalost technologií přípravy jídel, ale mezi otázkami byly například i zásady bezpečnosti a ochrany zdraví při pracovišti, z oblasti biologie trávicí soustava člověka, nebo například význam ovoce a zeleniny ve výživě.

Věznice Kuřim

Rekvalifikaci odsouzených zde zajišťuje SOU tradičních řemesel, spol. s.r.o., Střední 59, Brno. V minulosti proběhly kurzy s názvem pánský holič, malíř – natěrač a dále se zahájil obor montér suchých staveb. Odsouzení (mladí dospělí) se naučí vykonávat jednoduché práce při montážích různých konstrukcí suché stavby. Seznámí se s principy správného skladování, teoreticky si osvojí základy ručního opracování všech komponentů pro suchou výstavbu včetně volby vhodného nástroje a základy strojního opracování materiálů.

Délka vzdělávacího programu činí 308 hodin, z toho teoretická část 20 hodin, praktická část 280 hodin a závěrečné přezkoušení 8 hodin.

Věznice Příbram

Vzdělávací kurzy zajišťované školami a odbornými organizacemi:

Věznice nadále umožňuje odsouzeným, kteří splňují kritéria, absolvovat ve spolupráci:

- se školským zařízením rekvalifikační kurz jednoduché obsluhy pro zařízení restauračního typu. Náplní tohoto kurzu bylo poskytnout základní vzdělání v oblasti přípravy restaurace na provoz, podávání pokrmů a nápojů, hygieny a bezpečného provozu, přípravy provozního inventáře a pravidel chování a jednání obsluhujících v rozsahu 100 výukových hodin,
- s odbornou firmou taktéž rekvalifikaci v oblasti počítačové gramotnosti kurz základů obsluhy PC. Soukromá firma realizující ministerstvem školství schválený projekt pro počítačové vzdělávání se zaměřila především na přípravu možnosti získání tohoto mezinárodně uznávaného certifikátu po propuštění. Obsahově se tento kurz zaměřil na výuku základů správy souborů a práce v prostředí Word a Excel v rozsahu 80 výukových hodin.

Zároveň zde existuje nabídka školských vzdělávacích středisek věznic v Čechách i na Moravě. Jedná se o dvou až tříleté učební obory a je zde zastoupena možnost dokončení středoškolského vzdělávání na gymnáziu nebo maturitní studium ekonomiky a podnikání dálkovou formou. Odsouzení mohou na základě zájmu o absolvování nabízeného kurzu požádat o přemístění. S ohledem na velký zájem odsouzených a omezené kapacitě kurzů však poptávka několikanásobně převyšuje současnou nabídku. Žádosti převážně směřují do Věznic Opava, Rýnovice, Všehrady, Světlá nad Sázavou a Znojmo.

Vazební věznice Ostrava

Od září 2004 probíhá v ostravské věznici rekvalifikační kurz oboru pánský kadeřník, který reaguje na potřebu získání, případně rozšíření poznatků a dovedností pro vězněné muže ve výkonu trestu odnětí svobody, kteří v českých věznicích vykonávají nebo budou vykonávat ve vnitřních provozech věznic profesi pánského kadeřníka. Kadeřnickým certifikátem se může pyšnit celkem 24 odsouzených mužů. Certifikát mohou také uplatnit v civilním životě po propuštění na svobodu. Odborným garantem tohoto projektu je Integrovaná střední škola oděvní, služeb a podnikání v Ostravě Porubě.

Věznice Nové Sedlo

Věznice Nové Sedlo již několik let úspěšně spolupracuje se Soukromým odborným učilištěm a střední odbornou školou v Žatci. Zde se odsouzení mohou zapsat do záučního rekvalifikačního kurzu v oboru číšník. K docházce školy obdrží odsouzení povolení o volném pohybu mimo věznici, které schválil ředitel věznice. Po úspěšném zakončení studia získá dotyčný záuční list. V roce 2005 ukončilo zdárně rekvalifikační kurz v oboru číšník 20 odsouzených.

Věznice Oráčov

V souladu se zákonem č.169/1999 umožnila Věznice Oráčov vybraným odsouzeným zvýšit si svoji pracovní kvalifikaci formou rekvalifikačního kurzu pro řidiče manipulačních vozíků.

Zmiňovaný rekvalifikační kurz se uskutečnil v listopadu 2006 a zúčastnilo se jej sedm odsouzených splňujících požadovaná kritéria pro absolvování kurzu a další tři odsouzení, kteří absolvovali tento kurz ve věznici a u kterých se tedy jednalo o proškolení za účelem prodloužení platnosti oprávnění řízení manipulačních vozíků. Samotný výběr odsouzených je podřízen nejen předpokladu pro úspěšné dokončení kurzu, ale také předpokladu následného využití získané rekvalifikace při pracovním zařazení ve vlastním výkonu trestu a perspektivně i předpokladu rozšíření možností společenského uplatnění v budoucnosti po propuštění.

Rekvalifikační kurz vedl dle osnov školení inspektor pro řidiče motorových vozíků. První den se odsouzení seznamovali s teoretickými poznatky, které následně využili druhý den při praktických činnostech. Třetí, závěrečný den kurzu proběhlo komisionálně ústní, písemné i praktické přezkoušení. Po vyhodnocení výsledků všech zkoušek dospěla komise k závěru, že všichni odsouzení požadavkům rekvalifikačního kurzu vyhověli. Následně byl úspěšným absolventům vyhotoven průkaz řidiče manipulačních vozíků, který, samozřejmě při požadovaném absolvování doškolovacích kurzů, mohou odsouzení využít i při získání zaměstnání po propuštění z výkonu trestu.

Věznice Odolov

Přestože ve Věznici Odolov není školské vzdělávací středisko, mají odsouzení možnost si doplnit či rozšířit své vzdělání.

Ve spolupráci se SOU v Polici nad Metují probíhají kvalifikační kurzy práce s motorovou pilou a křovinořezem a kurzy práce na PC. Oba tyto kurzy mohou odsouzení plně využít po propuštění z výkonu trestu při hledání zaměstnání. U mnoha absolventů těchto kurzů, je to jejich jediná dosažená kvalifikace s certifikátem. Po absolvování těchto kurzů a složení závěrečných zkoušek obdrží totiž odsouzení osvědčení o absolvování těchto kurzů, ze kterých není patrné, že tyto kurzy absolvovali ve výkonu trestu.

Věznice Drahonice

Věznice Drahonice spolupracuje s firmou F. X. Meiller Slaný s.r.o. firma F. X. Meiller Slaný s.r.o., která již od konce května zaměstnává drakonické odsouzené, otevřela kurz sváření s CO₂. První lekce sváření se konala 27. 11. 2006 a závěrečné zkoušky studenti vykonali 15. 12. 2006. Do kurzu byli zařazeni 3 odsouzení, z toho 1 již před kurzem pracoval ve firmě Meiller. Závěrečná zkouška měla dvě části-písemnou (test) a praktickou (provedení sváru). Závěrečnou zkoušku úspěšně vykonali 2 odsouzení a budou zařazeni na pracovní místo, právě v Meilleru, kde své nově nabyté znalosti využijí.

Projekt vzdělávání odsouzených i v roce 2006 navázal na svou dlouholetou tradici. Vzdělávací kurzy jsou realizovány ve spolupráci se SOU Podbořany a s finančním přispěním Generálního ředitelství Vězeňské služby České Republiky.

V roce 2006 proběhly čtyři vzdělávací rekvalifikační kurzy. Číšník, výuka proběhla v areálu věznice, v rozsahu 90 hodin. Plánovaný počet odsouzených, kteří se zúčastnili kurzu byl 25. Kurz malířské, lakýrnické a natěračské práce proběhl též v areálu věznice a v rozsahu 90 hodin, zúčastnilo se ho 25 odsouzených. Dalším kurzem byl obor instalatér, který proběhl v rozsahu 100 hodin. Tento kurz se realizoval v areálu SOŠ, SOU a OU Podbořany. Navrhovaný počet odsouzených byl 15. Poslední vzdělávací kurz byl v oboru kuchař, v rozsahu 80 hodin a byl určen 15 studentům. Probíhal na Středním odborném učilišti Podbořany.

Věznice Heřmanice

Ve Věznici Heřmanice je v jednání příprava dalších krátkodobějších odborných kurzů, konkrétně kurz sádrokartonáře a svářeče.

Třídní učitelé a mistři odsouzených o nich vypovídají, že projevují více zájmu, zodpovědného přístupu i touhy vyniknout než ostatní učni učiliště stejného oboru.

V roce 2004 u závěrečných zkoušek prospělo 12 odsouzených a 7 z nich prospělo s vyznamenáním. Jednalo se o odsouzené ve věku 23 - 26 let a závěrečná zkouška se skládala z písemné, ústní a praktické části.

Věznice Horní Slavkov

Ve spolupráci se školicím střediskem Lesma, s.r.o. Krnov věznice realizovala rekvalifikační kurz obsluhy křovinořezu a benzinové sekačky, jehož se zúčastnilo 17 odsouzených. Výuka byla sestavena ze dvou částí, teoretické a praktické. V první části byli účastníci seznámeni s bezpečností práce, s normami upravující tuto činnost apod. Praktická příprava byla využita k úpravě travnatých ploch v prostorách věznice. Následovalo přezkoušení formou testu, v něm uspělo všech 17 účastníků, kteří obdrželi osvědčení certifikát pro práci s jednotlivými stroji a průkaz k jejich obsluze.

Získanou kvalifikaci mohou vězněné osoby uplatnit při pobytu ve věznici a zároveň po ukončení výkonu trestu při návratu do občanského života.

Věznice Plzeň

Od roku 1983 je ve Věznici Plzeň zřízeno školské vzdělávací středisko, které je součástí SOU Praha. ŠVS zajišťuje výuku jak odsouzených, tak i obviněných v různých vzdělávacích programech, např. rekvalifikační kurz natěrač-lakýrník, dělník v elektrotechnice, kurz výpočetní techniky a různé doplňkové vzdělávací aktivity. Stěžejní prací je výuka učebního oboru, jehož absolventi obdrží civilní výuční list. V prosinci roku 2005 byl na školském středisku Věznice Plzeň slavnostně ukončen rekvalifikační kurz natěrač-lakýrník. Do tohoto kurzu původně nastoupilo 8 odsouzených a úspěšně jej ukončilo závěrečnou praktickou zkouškou 5 odsouzených, kteří dostali výuční list. Během kurzu se žáci naučí používat běžné pracovní pomůcky a vodou ředitelné materiály. Poznávají, jak připravit povrch materiálu před nátěrem, jak odstranit nátěry staré, napouštění materiálu, tmelení, až po konečné emailování a lakování. Praxi prováděli na údržbě oken a nábytku pro věznici. Závěrečná část kurzu je věnována základům písmomalířské techniky. Zde se žák naučí přímou abecedu hůlkovou, zvětšování obrazců i navrhovat firemní štíty. Kurz trval 340 vyučovacími hodinami a probíhal denní formou.

Rekvalifikační kurz výpočetní techniky

Rekvalifikační kurz výpočetní techniky je určen pro odsouzené, kteří chtějí získat základní znalosti s prací na PC v prostředí MS WINDOWS XP v prostředí MS OFFICE 2003. Délka trvání kurzu je 5 měsíců. Znalosti se prověřují formou řady testů ECDL. O kurz je velký zájem, počet nastupujících uchazečů byl 8 a kurz úspěšně ukončilo závěrečnou zkouškou také 8 odsouzených, kteří získali osvědčení o absolvování rekvalifikačního kurzu.

Dalším rozšířením činnosti ŠVS je výuka v kurzu zahradník, který je určen především pro odsouzené z oddělení drogově závislých. Ve věznici je k dispozici skleník a řada dalších prostorů, kde mohou žáci tohoto kurzu vykonávat praxi.

Věznice Ostrov

Dne 17. 1. 2006 zahájil ředitel Věznice Ostrov a zástupce vzdělávací agentury Carlsbader Gate o.p.s., za přítomnosti zástupců Krajského úřadu Karlovarského kraje, rekvalifikační kurz malíř – natěrač, do kterého bylo zařazeno 12 odsouzených. Dne 31. 1. 2006 byl následně otevřen rekvalifikační kurz obsluha a práce s počítačem, také pro 12 odsouzených. Vzdělávací projekt Šance 2 dal již příležitost 24 odsouzeným, kteří úspěšně absolvovali rekvalifikaci v podzimních měsících roku 2005.

Vzdělávání odsouzených je financováno z Evropského sociálního fondu v rámci společného regionálního operačního programu. Cílem je vytvořit podmínky pro rozvoj lidských zdrojů a podpořit osoby ohrožené sociálním vyloučením v regionech. Pozornost je zaměřena především na vzdělávání odsouzených věkově mladších s umístěním do věznice s dozorem, s nízkou kvalifikací či bez kvalifikace a méně kriminálně narušené.

Jak bylo zmíněno, v projektu Šance 2 bylo celkově ve školním roce 2005/2006 rekvalifikováno 48 vybraných odsouzených. Odsouzení se rekvalifikují v oborech malířské-natěračské práce a obsluha počítače.

Absolventi rekvalifikačních kurzů získají osvědčení o kvalifikaci v dané profesi formou zaučení od civilního akreditovaného střediska vzdělávání, které má celostátní platnost a mohou s ním po propuštění snadněji hledat zaměstnání. Ve smyslu názvu projektu je tak opravdu dána šance pro návrat do života po ukončení výkonu trestu odnětí svobody.²⁵

²⁵ www.vscr.cz

2.3 Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště

Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště vězeňské služby ČR bylo zařazeno s účinností od 20. 6. 1996 do sítě škol, předškolních zařízení a školských zařízení České republiky. Odloučená pracoviště školy se nacházejí ve věznicích v Opavě, Pardubicích, Plzni, Jablonci nad Nisou (věznice Rýnovice), Valdicích a v Chomutově (věznice Všehrdy). Zařazení SOU do sítě škol zakládá oprávnění vydávat celostátně platná vysvědčení a výuční listy, (stejně jako každá jiná střední škola), ze kterých není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody.

SOU je zřízeno jako jedna škola, která sdružuje tři typy škol:

- střední odborné učiliště, kde se vyučují učební obory pro úspěšné absolventy základních škol,
- učiliště, kde se v učebních oborech vzdělávají žáci, kteří základní školu ukončili v nižším než 9. ročníku nebo 9. ročník nedokončili úspěšně,
- odborné učiliště, kde se v učebních oborech s upravenými učebními osnovami vzdělávají žáci ze zvláštních škol.

Věznice Opava

V současné době probíhá výuka ve dvouletém učebním oboru elektrotechnická výroba formou denního studia.

Věznice Rýnovice

Hlavním programem školského vzdělávacího střediska Rýnovice je zajišťování výuky ve strojírenských oborech obrábění kovů (dvouletý učební obor) a obráběč kovů (tříletý učební obor). Současně probíhají i záuční kurzy na profesi mačkář skla, jejíž uplatnění je ve věznici nové. V posledních několika letech se začátkem každého školního roku pravidelně otevírají dva první, dva druhé a jeden třetí ročník studia SOU. Kritériem pro přijetí je ukončená základní škola, dostatečná délka trestu k absolvování studia, intelektuální předpoklady a samozřejmě zájem odsouzeného. I když majoritní účast učňů tvoří relativně mladí odsouzení ve věku 20 – 30 let, výjimkou nejsou ani starší ročníky. Završením studia je vykonání závěrečné učňovské zkoušky, která se skládá z části písemné, praktické a ústní. Každoročně se k jejímu vykonání dopravuje asi 30 až 40 učňů a jejich úspěšnost se pohybuje nad hranicí 90 %. Za zmínku jistě stojí fakt, že vždy několik odsouzených, kteří jsou v průběhu studia podmíněně propuštěni z výkonu trestu, využije možnosti, kterou jim ŠVS nabízí a dokončí školu dálkově. Na chodu ŠVS se podílí čtyři stálí pedagogové a šest mistrů odborného výcviku. Další tři pedagogové docházejí vyučovat externě.

Zkušební výuka v učebním oboru strojírenská výroba probíhala ve školním roce 1982/1983. Výuka byla zajišťována pouze externími učiteli, později i odbornými učiteli SOU LIAZ. Nemalou zásluhu na zajišťování základních učebnic a učebních pomůcek měl tehdejší národní podnik LIAZ. Učební obor strojírenská výroba byl vybrán s ohledem na spolupráci s národním podnikem LIAZ, kde strojná výroba byla hlavním výrobním programem. Základní odborné učivo bylo v učebním oboru zaměřeno na způsoby obrábění kovů i jiných materiálů, funkci jednoduchých strojních součástí, základy technického zobrazování a na organizační stránku výroby.

První výuční listy byly odsouzeným předány v červnu 1984. První dvouletý učební cyklus večerního studia ukončilo 17 odsouzených. V průběhu roku se změnila zainteresovanost odsouzených na studijních výsledcích. Odsouzeným, zařazeným do ŠVS, se začalo čtvrtletně vyplácet prospěchové kapesné na základě studijních výsledků.

Do roku 1990 byl jediným učebním oborem dvouletý učební obor strojírenská výroba. Od roku 1990 probíhala výuka odsouzených i ve tříletém učebním oboru obráběč kovů.

Věznice Pardubice

Školské vzdělávací středisko Pardubice vzdělává odsouzené ženy a v poslední době i odsouzené muže. Poskytuje se jim zde základní nabídka forem k přípravě pro výkon dělnických povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech. Vzdělání odsouzených je realizováno dle plánu práce ŠVS, přizpůsobeno aktuální situaci a dle závěrů pedagogických rad SOU a pokynů ředitele SOU. Probíhá zde učební obor Výroba konfekce, studium je večerní a kombinované.

Nepočetnou kategorii tvoří muži s ukončeným posledním ročníkem dvouletého nebo tříletého učebního oboru, kteří však pro svou trestnou činnost již nevykonali závěrečné zkoušky nebo jejich část. Bývají věkově blízcí mladistvým a pokud splňují další interní kritéria, umožňuje se jim výjimečně se samostatně připravit a po konzultacích vykonat závěrečnou zkoušku na příslušném učilišti v Pardubicích. Někdy lze praktickou část zorganizovat přímo ve věznici – například u oborů, jako je zedník, prodavač nebo pokrývač. U těchto žáků se věří, že dokončení odborné přípravy vytvoří předpoklady k pracovnímu začlenění do společnosti bez dalšího selhání. Mezi odsouzenými ženami je snaha rovněž absolvovat rekvalifikační nebo odborné kurzy mimo věznici dle nabídky vzdělávacích institucí v Pardubicích. Finanční náklady v tomto případě však hradí rodina.

Věznice Valdice

V této věznici probíhá učební obor obrábění kovů. Jde o dvouletý učební obor, výuka probíhá v odpoledních hodinách. Mezi vyučovací předměty patří český jazyk, německý jazyk, občanská nauka, matematika, fyzika, ekonomika a organizace, technická dokumentace, strojírenská technologie, strojnictví, technologie, odborný výcvik. Dále je zde možné navštěvovat učební obor obráběč kovů, který je tříletý a rovněž probíhá v odpoledních hodinách.

Věznice Všehrdy

Školské vzdělávací středisko ve Věznici Všehrdy vzniklo v roce 1990 a je schopno kapacitně pojmout až 150 žáků denního studia.

Výuka odsouzených zařazených do ŠVS je realizována v 26 oborech studia:

12 akreditovaných oborů (s celostátní platností)

- šest dvouletých učebních oborů (zedník, zahradník, kuchař, zámečnický, elektrikář a truhlář),
- čtyři rekvalifikační kurzy (zedník, zámečnický, zahradník, truhlář),
- kurz kovářský,
- kurz informačních technologií.

14 neakreditovaných oborů studia:

- šest záučních kurzů souběžných s dvouletými učebními obory akreditovaného studia,
- čtyři záuční kurzy (tepelného zpracování kovů, výroby rozvaděčů, elektroinstalačních prací, malířských a natěračských prací),
- čtyři odborné kurzy (kurz reprografických a vazačských prací, kurz německého jazyka, techniky administrativy a kurz výpočetní techniky).

V průběhu roku 2004 bylo do různých forem studia zařazeno 330 odsouzených, v zájmových kroužcích pracovalo 187 odsouzených. V tom samém roce bylo vydáno 190 certifikátů o završení akreditovaného oboru studia (32 výučních listů, 57 ročníkových vysvědčení a 66 osvědčení o rekvalifikaci) a dále pak 35 certifikátů o završení neakreditovaného oboru studia (tj. potvrzení o zaučení).

Během roku 2000 si studiem na středním odborném učilišti a odborném učilišti Vězeňské služby zvyšovalo kvalifikaci celkem 216 mladistvých odsouzených. Z tohoto počtu si nejvíce mladistvých (61,57 %) svou kvalifikaci zvýšilo v odborných kurzech, 23,61 % získalo středoškolské vzdělání a 14,81 % v některém z učilišť studovalo. Mezi mladistvými je o nabízené formy studia velký zájem.

V roce 2006 probíhala výuka odsouzených zařazených do denního studia ve školském vzdělávacím středisku v devatenácti oborech studia:

- 11 oborů studia akreditovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR,
- šest dvouletých učebních oborů (zedník, zahradník, kuchař, zámečnický, elektrikář a truhlář).

V rámci výuky kurzu ručního zpracování kovů pak byla postupně dílna dovybavena repasovanými staršími i novými stroji tak, aby v roce 1996 mohla být zahájena výuka dvouletého učebního oboru strojírenská výroba. V roce 1996 nově nastoupivší mistři odborného výcviku budoucího učebního oboru elektrotechnická výroba a v roce 1997 nově přijatý mistr odborné výchovy oboru zpracování dřeva si v rámci výuky prozatímních kurzů postupně budovali materiálně technické vybavení svých budoucích učebních oborů.

Dále se zde otevřely další dva učební obory a to truhlář a elektrikář.

Dne 29. 6. 2007 proběhlo ve Věznici Všehrdy již 8. tradiční slavnostní zakončení školního roku za přítomnosti rodinných příslušníků odsouzených, kteří úspěšně absolvovali dvouleté učební obory ve Školském vzdělávacím středisku. Slavnostní akt probíhal ve shromažďovacím sále věznice.

Absolventi 1. ročníků převzali z rukou svých vyučujících vysvědčení, absolventi, kteří zakončili dvouletý učební obor, získali výuční list. V tomto školním roce bylo zařazeno do 1. ročníku šesti učebních oborů 31 odsouzených, z toho 7 mladistvých. Druhý ročník absolvovalo 29 odsouzených, ukončilo 21 odsouzených, z toho 2 mladiství. Závěrečnou zkoušku absolvovalo 12 odsouzených s vyznamenáním. Do 5 akreditovaných kurzů, které probíhaly ve 2 cyklech po 5 měsících, bylo zařazeno 177 odsouzených, z toho 49 mladistvých. Osvědčení o absolvování získalo 90 odsouzených, z toho 25 mladistvých. V sedmi neakreditovaných kurzech bylo zařazeno 105 odsouzených, mladistvých 29 a potvrzení získalo 44 odsouzených, z toho 19 mladistvých.

Součástí slavnostního zakončení je i den otevřených dveří, kdy si mohou příbuzní odsouzených prohlédnout učebny a dílny školského vzdělávacího střediska. Odměnou pro absolventy je možnost strávit několik společných chvil se svými blízkými.

V průběhu školního roku 2007/2008 bylo do studia zařazeno celkem 406 odsouzených, z toho 73 mladistvých. Do sedmi učebních oborů bylo zařazeno 51 žáků (10 mladistvých) a 355 žáků do kurzů (63 mladistvých). Ve Věznici Všehrdy probíhá 5 akreditovaných kurzů, kde absolvent získává osvědčení a 9 neakreditovaných kurzů, kde získává potvrzení. V tomto školním roce bylo předáno 89 osvědčení a 106 potvrzení o absolvování kurzů.

Názvy učebních a studijních oborů ŠVS:

Stavební výroba, sadovnické práce, malířské a natěračské práce, provoz společného stravování, strojírenská výroba, zpracování dřeva a elektrotechnická výroba.

Věznice Opava

Ve školském vzdělávacím středisku probíhá dvouletý učební obor elektrotechnická výroba. K závěrečné zkoušce se přihlásili v roce 2007 tři žáci učebního oboru, z toho dva mladiství odsouzení a jeden žák z civilního sektoru, který byl před svým podmíněným propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody rovněž mladistvým odsouzeným a dokončil studium učebního oboru dálkovou formou. Závěrečná zkouška proběhla za účasti a dohledu předsedy zkušební komise, kterým byl učitel Střední průmyslové a umělecké školy Opava. Ve dvouletém učebním oboru elektrotechnická výroba prospěli a získali vysvědčení o závěrečné zkoušce s výučním listem tři žáci, jeden z těchto žáků ukončil závěrečnou zkoušku s vyznamenáním.

Věznice Drahonice

Vzdělávání vězňených osob se stává nezbytnou součástí při plnění programu zacházení ve Věznici Drahonice. Na pilotní program vzdělávání v roce 2003 navázal Projekt vzdělávání odsouzených ve Věznici Drahonice pro rok 2004, který byl zajištěn ve spolupráci se Středním odborným učilištěm zemědělským v Podbořanech. Za značného přispění finančního krytí projektu GŘ VS ČR byly realizovány čtyři samostatné záuční kurzy v oboru malíř, číšník, technicko administrativní pracovník a kuchař v rozsahu 8090 hodin. Teoretická příprava probíhala v areálu SOUZ v Podbořanech, praktická část kurzu byla realizována střídavě v areálu školského zařízení nebo v prostorech Věznice Drahonice. Z celkového počtu 77 osob úspěšně dokončilo kurzy 73 studentů. V průběhu výuky nebyly shledány žádné kázeňské problémy a pedagogičtí pracovníci hodnotili výuku velmi dobře. Po ukončení kurzu řada studentů našla uplatnění přímo ve věznici.

Projekt vzdělávání odsouzených pro rok 2005 tak navazuje na pevné a osvědčené základy ve spolupráci se SOUZ. Inovací pro tento rok jsou vzdělávací produkty dalších školských zařízení, zaměřené na individuální korespondenční formy studia, které si však budou odsouzení již sami hradit.

Věznice Plzeň

Prioritou práce ŠVS je dvouletý učební obor strojírenská výroba. Výuka v něm probíhá prakticky každý den a je rozdělena na praktickou a teoretickou část. V průběhu prvního ročníku též probíhá v rámci výuky kovářský výcvik, zaměřený na základní kovářské operace. Celým vyučováním se prolíná učivo o příslušných bezpečnostních předpisech. Odborný výcvik žáků učebního oboru strojírenská výroba probíhá ve dvou dílnách. Jedna je koncipována jako dílna pro ruční obrábění kovů a druhá jako strojní dílna, ve které jsou i svářečské boxy a kovářské pracoviště.

Tak jako na civilních odborných učilištích, tak také na odborném učilišti školského vzdělávacího střediska Věznice Plzeň, proběhly v měsíci červnu roku 2006 závěrečné zkoušky, jak písemné tak praktické v oboru zámečnický, lakýrník a dělník v elektrotechnice. Celkem bylo na školském vzdělávacím středisku v průběhu školního roku zařazeno 165 žáků, z toho 41 obviněných včetně 7 žen. Výuční list získalo 6 žáků, 8 žáků získalo potvrzení o absolvování odborného kurzu dělník v elektrotechnice a 12 odsouzených získalo potvrzení o absolvování kurzu natěrač – lakýrník.

Věznice Vinařice

V roce 1984 se ve vinařské věznici zahájil dvouletý učební obor se zaměřením na důlní provoz, což bylo dáno možnostmi pracovního zařazení odsouzených v rámci věznice. Podle tehdejších učebních plánů byl tento učební obor koncipován jako tříletý, což nevyhovovalo podmínkám a možnostem vzdělávání ve výkonu trestu. Proto bylo nutno požádat ministerstvo školství o schválení úprav učebních plánů a zkrácení učebního oboru na dva roky. Ministerstvo školství schválilo navrhované úpravy a tak mohl být tento učební obor zaveden jako dvouletý. Volba učebního oboru z oblasti hornictví byla dána pracovním zařazením odsouzených ve věznici.

V září roku 1984 nastoupilo do nově otevřeného ročníku učebního oboru prvních 28 žáků. Významnou pomoc poskytlo tehdy při zabezpečování výuky učebního oboru generální ředitelství Doly Kladno, jehož zaměstnanci působili jako externí učitelé odborných hornických předmětů.

Věznice Valdice

Dne 30. 1. 2007 byla nařízením ministra spravedlnosti č. 1/2007 zřízena škola pro osoby ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody s názvem Střední odborné učiliště jako organizační jednotka VSČR. SOU je výchovně vzdělávací zařízení, poskytující osobám ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody :

- přípravu pro výkon povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech,
- doplnění základního vzdělání v kurzech pro získání základního vzdělání,
- doplnění nebo rozšíření kvalifikace ve vzdělávacích kurzech.

Ředitelství SOU je dislokováno v Praze. Odloučená pracoviště SOU – školská vzdělávací střediska, jejichž prostřednictvím se zajišťuje vzdělávání, jsou zřízena ve věznicích Opava, Pardubice, Plzeň, Rýnovice, Světlá nad Sázavou, Valdice a Všehrady. Výchovně vzdělávací činnost SOU zajišťují pedagogičtí pracovníci s odpovídající kvalifikací dle zákona.

Věznice Příbram

V této věznici se mohou odsouzení vzdělávat ve dvouletém učebním oboru strojírenská výroba se zaměřením na obrábění kovů.²⁶

²⁶ PaedDr. MARTIN VÁŇA. Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby ČR, 1983 – 1998. Pardubice, 1998.

3. Základní a středoškolské vzdělávání

3.1 Doplnění základního vzdělání

Vzdělání se stalo vedle pracovních, terapeutických a zájmových aktivit nedílnou součástí resocializačního programu, zpracovávaného věznicí pro každého odsouzeného. U mladistvých odsouzených je věnována prvořadá pozornost jejich vzdělávání a přípravě na povolání. Výchova mladistvého a jeho příprava na budoucí povolání je chápána jako účel výkonu trestu: „Účelem výkonu trestu u mladistvého je především vychovat ho v řádného občana, a to též se zřetelem k jeho osobním vlastnostem, k jeho rodinné výchově a k prostředí, z něhož pochází. Ve výkonu trestu je nutno řádným pedagogickým vedením zajistit výchovu mladistvého a jeho přípravu na budoucí povolání“. (§ 52 odst. 1 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu odnětí svobody).²⁷

Věznice Rýnovice

Kromě učebních oborů je také každoročně realizován kurz doplnění základního vzdělání a několikrát probíhaly i kurzy pro negramotné a pologramotné odsouzené.

Věznice Valdice

Od počátku sedmdesátých let se začalo ve valtické věznici s organizací vzdělávacích kurzů, zpočátku pouze pro negramotné a pologramotné odsouzené. Kurzy zajišťoval pedagog oddělení nápravně výchovné činnosti a výuku v těchto kurzech zajišťovali učitelé II. a IV. ZDŠ v Jičíně. Kurzy probíhaly dvakrát týdně. Postupně byla výuka rozšířena o kurz 9. třídy ZDŠ. Zde již výuka probíhala čtyřikrát týdně a absolventům kurzu bylo patronátní školou vydáváno vysvědčení.

Od školního roku 1983 – 1984 bylo po výběru vhodných uchazečů o studium vybráno prvních 26 žáků a byla poprvé zahájena výuka v učebním oboru. Výuku zajišťoval vedoucí ŠVS a především externí pracovníci ze SOU Agrozetu Jičín. Zároveň se započalo s vyučováním v kurzu základního vzdělání v rozsahu 1. – 4. ročníku základní školy a v kurzu základního vzdělání v rozsahu 5. – 8. ročníku základní školy. Realizovali ho učitelé IV. ZDŠ v Jičíně.

²⁷ § 52 odst. 1 zákona č. 59/1965 Sb., o výkonu odnětí svobody

Ve Věznici Valdice probíhá kurz pro doplnění vzdělání poskytovaného základní školou. Jde o akreditovaný desetiměsíční kurz základního vzdělání, jehož předměty jsou: český jazyk, německý jazyk, občanská nauka, zeměpis, matematika, přírodopis, fyzika, chemie. Kurz je organizován v odpoledních hodinách a je určený pro nezaměstnané i pracující odsouzené, kteří nemají ukončené základní vzdělání nebo mají zájem připravit se na další studium učebního oboru.

Věznice Světlá nad Sázavou

V současné době je v této věznici pro odsouzené ženy uskutečňován kurz základní školy, jedná se o 1. - 5. ročník). Kurz probíhá celoročně, doba trvání kurzu je 10 měsíců a jeho kapacita je maximálně 16 odsouzených. Je určen pro negramotné a pologramotné odsouzené. Vyučovacími předměty jsou: český jazyk (čtení, psaní, literatura), matematika, přírodověda a vlastivěda, pracovní činnosti a výtvarná výchova, hudební výchova.

Věznice Všehrady

Těžištěm výchovně vzdělávací činnosti ŠVS byla realizace výuky kurzu doplnění vzdělání v rozsahu základní školy. Výuka probíhala podle osnov ministerstva školství pod patronací základní školy, pověřené odpovědností za výuku odborem školství místního okresního národního výboru a personálně byla zajištěna z větší části příslušníky tehdejšího Sboru nápravné výchovy ČR, případně z menší části též externími vyučujícími z řad pedagogických pracovníků příslušné patronátní základní školy. Kurzy byly ukončovány závěrečnou zkouškou a absolventi obdrželi doklad o doplnění vzdělání, potvrzený patronátní školou, aby z dokladu nebylo patrné, že vzdělání bylo nabyto ve výkonu trestu.

V roce 1983 nabyla na aktuálnosti nutnost vyrovnání rozporu mezi trestním právem, podle kterého se mladistvý stal trestně odpovědným dovršením patnácti let věku a školským zákonem, který v roce 1976 zahájil realizaci školské reformy s povinnou desetiletou školní docházkou. Rokem 1984 se tedy ve výkonu trestu odnětí svobody počali objevovat první mladiství, kterým podle zákona připadala povinnost absolvování desátého roku školní docházky.

Zřízením odloučeného pracoviště SOU bylo umožněno vedle výuky kurzu doplnění ZDŠ i zahájení kurzu doplnění učiva v rozsahu základní školy a kurzu doplnění učiva v rozsahu základní školy. V obou dvou kurzech bylo průměrně 20 žáků.

V roce 2007 ukončili celkem čtyři absolventi základní vzdělání v kurzu povinné školní docházky a ve spolupráci s kmenovou základní školou jim bylo vydáno vysvědčení. Vzdělání mladistvých odsouzených probíhalo na základě individuálních vzdělávacích plánů a výuku zajišťoval speciální pedagog.

Vazební věznice Olomouc

Mladistvým obviněným, kteří nemají dokončenou povinnou školní docházku, věznice zabezpečuje její plnění, a to ve spolupráci se SŠ, ZŠ a MŠ DC 90, s.r.o., Olomouc. Do věznice za tímto účelem pravidelně dochází externí vyučující, která vyučuje mladistvé podle individuálních studijních plánů. Mladistvým při studiu a plnění zadaných úkolů dále pomáhají speciální pedagog a vychovatel.

Věznice Plzeň

Ve zdejší věznici byla zahájena výuka v kurzech pro doplnění základního vzdělání již od roku 1982. ŠVS zajišťuje vzdělávání mladistvých obviněných a tato výuka probíhá dvakrát v týdnu. Cílem této výuky je překlenout dobu, kterou mladistvý obviněný na vazbě stráví a v jejím průběhu systematicky oživovat vědomosti ze základní školy. Pokud žák splní podmínky docházky a projeví vědomosti požadované úrovně, je jeho docházka ukončena vydáním vysvědčení o doplnění kurzu základního vzdělání.

V současné době se stále častěji stává, že lidé bez znalosti čtení a psaní mají zájem o doplnění této znalosti. Jedná se zejména o odsouzené či obviněné romského původu.

Věznice Heřmanice

V Heřmanické věznici od roku 2001 probíhá výuka v učebním oboru Strojní zámečnick ve spolupráci se SOU DAKOL Petrovice u Karviné. Dvanáct z původních 26 vězňů, kteří učební obor zahájili, se mohou po propuštění z vězení ucházet o kvalifikovanou práci. Pro neprospěch a nezájem o výuku byli však vyřazeni pouze tři odsouzení, ostatní studium nedokončili kvůli podmíněnému propuštění z VTOS. Odsouzení musí splňovat základní kritéria, jako jsou věk do 25 let, delší trest a samozřejmě zájem o vzdělání.

Věznice Vinařice

První pokusy o vzdělávání odsouzených se datují přibližně do poloviny šedesátých let, kdy zde odstartoval kurz pro negramotné odsouzené. V rámci tohoto kurzu získali odsouzení základní znalosti, jako je čtení, psaní a počítání pod vedením zkušených pedagogů ze základní devítileté školy ve Vinařicích. V roce 1975 přibyla další vzdělávací aktivita, a to kurz pro doplnění základního vzdělání. Výuka tehdy probíhala na ubytovně odsouzených a jako učebny sloužily kulturní místnosti. Výuku v tomto kurzu zajišťovali učitelé z různých základních škol v Kladně.

Věznice Příbram

Od roku 1982 zajišťovalo výuku ŠVS v kurzech pro doplnění základního vzdělání. Vyučování bylo zajištěno pedagogickými pracovníky věznice a později i externími učiteli ze základních škol. Výuka ve všeobecně vzdělávacích kurzech probíhala v kurzu 1. – 4. ročníku základní školy a v kurzu pro doplnění základního vzdělání. Vzhledem k převážně krátkým délkám trestů u odsouzených, zařazených v kurzech základního vzdělávání, probíhaly tyto kurzy jako „otevřené“ s tím, že byli průběžně zařazováni noví žáci.

3.2 Středoškolského vzdělávání

Věznice Valdice

Ve školském vzdělávacím středisku Valdice došlo v průběhu let k vytvoření poměrně bohatého a vyváženého souboru vzdělávacích programů, ve kterém si většina zájemců o vzdělávání jistě pro sebe našla ten nejvhodnější. Přesto si pracovníci střediska uvědomovali, že s měnícím se složením osob přicházejícím do výkonu trestu odnětí svobody se mění i jejich požadavky na poskytované programy vzdělávání. Stále častěji pociťovali u části odsouzených zájem o dosažení úplného středoškolského vzdělání zakončeného maturitní zkouškou.

Protože sama Vězeňská služba ČR tato studia nenabízela, bylo třeba obrátit se na civilní školská zařízení. Nejprve požádali o spolupráci Soukromou střední podnikatelskou školu v Jičíně a bylo dosaženo dohody o zahájení výuky maturitního studia oboru ekonomika a podnikání. Bylo připraveno tříleté dálkové studium při zaměstnání, které bylo určeno pro absolventy tříletých učebních oborů. Maturitní studium bylo zahájeno ve školním roce 2003/2004. Byla stanovena finanční spoluúčast studentů ve výši 11 tisíc korun za školní rok. Výši této spoluúčasti se od školního roku 2007/2008 podařilo snížit na symbolickou částku 100 korun měsíčně. Zároveň se za přispění kaplana věznice zahájilo jednání s Biskupským gymnáziem Bohuslava Balbína v Hradci Králové. S vedením této školy došlo k dohodě o výuce pětiletého dálkového studia při zaměstnání. Od září 2003 byla zahájena výuka v přípravném ročníku a od školního roku 2004/2005 začala výuka v 1. ročníku gymnázia.

Poprvé v historii valdické věznice se 13. června 2006 uskutečnila ústní část maturitních zkoušek ve studijním oboru ekonomika a podnikání. Za přítomnosti dvou televizních štábů a několika novinářů pět studentů ukončilo studium. Zkušební komise při vyhodnocování vyjádřila uspokojení nad znalostí prvních maturantů. Zkouška z dospělosti uzavřela první etapu novodobé spolupráce Školského vzdělávacího střediska Valdice s civilními školami. Ukázalo se zcela nepochybné, že vzdělávací projekty tohoto typu mají v moderním vězeňském systému své místo.

Ve věznicí Valdice mohou odsouzení studovat na gymnáziu či Soukromé střední podnikatelské škole obor:

- ekonomika a podnikání,
- podnikatel.

Studium probíhá na Soukromé střední podnikatelské škole ALTMAN s.r.o. Jičín, toto studium je tříleté určené pro absolventy tříletých učebních oborů. Probíhá pouze v odpoledních hodinách a je proto vhodné jak pro pracující tak i pro nezaměstnané. Je určeno pro odsouzené s ostrahou a zvýšenou ostrahou s dostatečnou délkou trestu. Toto studium je vhodné také pro odsouzené s vysokoškolským nebo úplným středoškolským vzděláním, kteří mohou studovat pouze odborné předměty, ze kterých mohou složit maturitní zkoušku (všeobecně vzdělávací předměty budou uznány). Finanční spoluúčast studentů činí 100,- měsíčně.

Vyučovacími předměty jsou český jazyk a literatura, německý jazyk, občanská nauka, dějepis, zeměpis, přírodní vědy, matematika, ekonomika, management, marketing, účetnictví, výpočetní technika, právo, administrativa, matematická cvičení.

Gymnázium

Pětileté maturitní studium určené pro absolventy základní školy. Probíhá pouze v odpoledních hodinách a vyučuje se na Biskupském gymnáziu Bohuslava Balbína Hradec Králové. Vyučovacími předměty jsou český jazyk a literatura, anglický jazyk, základy společenských věd, dějepis, zeměpis, matematika, fyzika, chemie, biologie, informatika.²⁸

²⁸ www.vscr.cz

4. Vysokoškolské vzdělávání

Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno

V roce 2000 se podařilo prostřednictvím nabídky Akademie Mentor (domácí forma vzdělávání) zprostředkovat odsouzenému korespondenční formu studia oboru asistent bytového a zahradního architekta. Dále v roce 2002 byl na oddělení s dozorem přijat odsouzený, který úspěšně složil přijímací zkoušky na Masarykově univerzitě v Brně, obor bakalářský, směr sociologie – psychologie. Toto studium bylo realizované distanční formou, individuálním studijním plánem a častými návštěvami fakulty a za maximální podpory specialistů oddělení výkonu trestu odnětí svobody, vedení Vazební věznice ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno. Dnes je tento odsouzený dávno propuštěný, a pokud je známo, úspěšně dokončil své bakalářské studium.

1. října 2008 bylo již pátým rokem zápisem zahájeno studium odsouzených na Ekonomicko – správní fakultě Masarykovy univerzity Brno. V tomto roce do prvního ročníku nastoupilo pět odsouzených mužů z věznic Rýnovice, Kuřim, Kynšperk, Heřmanice a jedna žena z věznice Světlá nad Sázavou.

Odsouzení si školné hradí z vlastních finančních zdrojů, a to v průměru kolem 18 tisíc korun za semestr. Ke studiu byli odsouzení vybráni na základě přísných kritérií, mezi nimiž nechybí kladné hodnocení a doporučující stanovisko kmenové věznice. Konečný počet přijímaných odsouzených – studentů VŠ je také limitován i volnou ubytovací kapacitou ve Vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno.

Odsouzení se přihlásili ke studiu v rámci projektu, který byl v praktické podobě zahájen již ve školním roce 2004/2005. V současné době studuje na ESF MU Brno celkem 9 odsouzených ve třech ročnících. V rámci projektu již tři odsouzení úspěšně absolvovali bakalářské zkoušky a jeden odsouzený se ke zkouškám nyní připravuje.

Ekonomicko – správní fakulta MU v Brně nabízí odsouzeným dva obory, a to: regionální rozvoj a cestovní ruch, druhým studijním oborem je management.

- regionální rozvoj a cestovní ruch, tento studijní směr připravuje studenty pro vrcholovou manažerskou oblast cestovního ruchu v rámci regionální i národní ekonomiky. Studenti získávají široké znalosti základního makroekonomického pojetí cestovního ruchu, a to z hlediska územního, podnikového a mezinárodního. Absolventi se uplatní jak ve vrcholovém managementu regionální i lokální veřejné správy, tak i v podnikatelské činnosti v oblasti cestovního ruchu,

- management, cílem studia je hlubší pochopení účelu a fungování institucí podnikatelské sféry, jejich organizační struktury, ekonomiky a financování. Absolventi si osvojí takové manažerské dovednosti, ke kterým náleží efektivní využívání času, úspěšné vyjednávání s obchodními partnery, vytváření image vůči veřejnosti, efektivní vedení porad, účinné motivování spolupracovníků, umění jednat s lidmi a rozvíjení všeobecné komunikační schopnosti. Důležitou oblast tvoří zvládnutí analýzy a projektování systémů řízení, včetně využití počítačové techniky a ekonomicko - matematických metod. Součástí studia je i osvojení si organizačně-právních postupů při zřizování, rozdělování či slučování podniků, společností a jiných institucí.

Vysokoškolské studium ve Vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno probíhá od roku 2004 formou celoživotního vzdělávání na bázi kreditového systému, což účastníkům studia umožňuje získávání kreditů použitelných v diplomovém studiu v rámci akreditovaných studijních programů (účastníci CŽV však nejsou studenty ve smyslu zákona). Účastníci programu CŽV skládají zkoušky z každého předmětu nebo modulu zařazeného do vzorového studijního plánu daného oboru a za úspěšné složení zkoušky získávají patřičný počet kreditů. Po složení všech předepsaných zkoušek a získání stanoveného počtu kreditů je studium zakončeno a úspěšní absolventi získají „Osvědčení o absolvování studia“. Ve třetím ročníku navazuje kombinované studium s využitím režimu Evropského systému převodu kreditů (ECTS) a v souladu se zákonem 111/1998 Sb. o vysokých školách, statutu MU a ESF MU bakalářské studijní programy se standardní dobou studia 3 roky a titulem bakalář (Bc.), který získává úspěšný absolvent.

Prostupnost fakultního kreditového systému přenést 60 % kreditů do diplomového studia. Účastníci programu CŽV mohou po získání stanoveného počtu kreditů přestoupit do 5. semestru vzorového studijního plánu bakalářského kombinovaného studijního programu odpovídajícího oboru a stanou se řádnými studenty. V tomto programu absolvují zbývající zkoušky a napíší bakalářskou práci, kterou budou obhajovat před státní zkušební komisí fakulty. Po jejím úspěšném obhájení a složení státní závěrečné zkoušky získají úspěšní absolventi vysokoškolské vzdělání a obdrží vysokoškolský diplom a akademický titul „bakalář“, ve zkratce „Bc.“ Uváděné před jménem.

Výuka odsouzených probíhá, pokud to podmínky Zákona o výkonu trestu neumožňují jinak, přímo ve Vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno, kde jsou studující vězni trvale umístěni. Vězni studují ve speciální učebně, kam za nimi docházejí lektoři. Pedagogové jsou s vězni také v telefonickém kontaktu prostřednictvím pověřené osoby. Některé přednášky jsou zaznamenávány na videokameru, aby si je odsouzení mohli přehrát. Do věznice je také pravidelně přivážena potřebná odborná literatura. Vazební věznice a ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno v rámci uzavřené dohody o spolupráci s ESF MU Brno zajišťuje koordinaci výuky a vstup lektorů, vybudovala studovny s počítači a zabezpečeným intranetem pro studující odsouzené. ESF MU Brno zapůjčila studujícím vězňům počítače, vybavené mimo jiné jazykovými programy, odbornou literaturou a LCD monitor pro výukové programy.

Odsouzení v rámci projektu EPLLA (Engaging of Prisoners in Life- Long Learning Activites) si mohou zvýši svou kvalifikaci studiem na Ekonomicko – správní fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Tento projekt vychází z nemožnosti odsouzených lidí s vyšším vzděláním zvyšovat si během výkonu trestu odnětí svobody svoji kvalifikaci studiem na vysoké škole. Studium, které by vyhovovalo jejich speciálním potřebám a mělo individuální charakter. Studium probíhá formou celoživotního vzdělávání, na kterém ve třetím ročníku navazuje kombinované studium. Nabídka pro studium platí pro všechny odsouzené, umístěné ve věznicích v ČR.

Podmínkou ke studiu je:

- ukončené středoškolské vzdělání s maturitou,
- úspěšné vykonání přijímací zkoušky formou Testu studijních předpokladů,
- úhrada školného (ve školním roce 2004 / 2005 činilo školné 15.000 - 18.000 Kč za 1 semestr v závislosti od studovaného oboru) + poplatek na služby spojené s přijímacím řízením (400 Kč – elektronickou poštou nebo 500 Kč v případě papírové přihlášky),
- umístění pro výkon trestu ve Vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně (týká se odsouzených mužů, ženy ve Věznici Světlá nad Sázavou), kde jsou všichni odsouzení-studenti pracovníčně zařaditelní,
- délka trestu,
- dobrý zdravotní stav,
- kladné hodnocení a doporučující stanovisko kmenové věznice a komise ředitele Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno.

Přijímací zkoušky v letech 2004 – 2007 byly jednotné a probíhaly souběžně se studenty na svobodě. Přijímací zkouška do programů celoživotního vzdělávání byla s nimi obsahově stejná. Odsouzení, kteří dostali souhlas kmenové věznice a zařazovací komise Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno, byli ke dni přijímacích zkoušek eskortováni do Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno, kde vykonali přijímací zkoušky. Ve školním roce 2008/2009 se přijímací zkoušky nekonaly z důvodu zrušení přijímacího řízení. Přijímací řízení ovšem odsouzené nemine později, pokud budou chtít pokračovat v bakalářském studiu.

Celý projekt studia odsouzených na VŠ si klade za cíl zmírnit izolaci, v níž se vězni často nacházejí a posílit součinnost mezi vězeňskými strukturami a institucemi, tedy vytvořit přímé spojení mezi společnostmi a vězněm.

Ekonomicko – správní fakulta v Brně (ESF) vznikla v roce 1991 jako šestá z fakult Masarykovy univerzity. Nabízí v rámci programu celoživotního vzdělávání studium odsouzených v oboru:

- management,
- bankovníctví,
- veřejná ekonomika a správa,
- regionální rozvoj a správa,
- regionální rozvoj a cestovní ruch.

Studium programů celoživotního vzdělávání přináší možnost přizpůsobit délku studia individuálním možnostem uchazeče. Základní model studia obsahuje 6 vzorových semestrů (3 roky studia) nebo 4 vzorkové semestry (2 roky) a přestup na bakalářské studium.

Odsouzení lidé s vyšším vzděláním nemají dosud příliš velké možnosti, jak během výkonu trestu zvýšit svoji kvalifikaci studiem na vysoké škole. Studium, které vyhovuje jejich speciálním potřebám, musí mít individuální charakter. Celoživotní vzdělávání, které umožňuje přestup do bakalářského kombinovaného studia a dálkové studium on-line plně vyhovuje potřebám odsouzeným. Tito mají větší možnosti při rozložení studia jak do času, tak co do náročnosti jednotlivých semestrů.

Pro školní rok 2004/2005 si podalo přihlášku ke studiu celkem 6 odsouzených (z toho 1 žena) z věznic Kuřim, Opava, Brno a Karviná. Úspěšně zvládlo přijímací řízení 5 odsouzených, z toho jeden byl již z výkonu trestu odněti svobody popuštěn a ve studiu pokračuje na svobodě. Konzultace v jednotlivých předmětech probíhají na půdě Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně a také formou zabezpečené intranetové linky. Provoz intranetové linky si hradí odsouzení z vlastních finančních zdrojů.

V roce 2007 v aule Masarykovy univerzity převzali diplomy první dva absolventi programu pro vzdělávání vězňů. Tříleté bakalářské studium oboru management v kombinované formě na Ekonomicko-správní fakultě MU v tomto roce úspěšně zakončili celkem tři odsouzení. V září 2007 ukončili vysokoškolské studium 3. ročník tři odsouzení titulem bakalář. Celkem bylo propuštěno z výkonu trestu odnětí svobody na podmíněné propuštění 7 odsouzených, z toho 2 pokračují ve studiu, z toho 1 žena ve studiu magisterském.

V říjnu 2008 ukončil 3. ročník 1 odsouzený titulem bakalář. Závěrečné státní zkoušky se konaly v prostorách Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno, kam přijela z ESF zkušební komise.

Ve školním roce 2008/2009 ve VVaÚpVZD Brno studuje školu celkem 13 odsouzených, z toho 1 žena. Jeden odsouzený je ve 3. ročníku, pět odsouzených je ve 2. ročníku a 6 odsouzených je v 1. ročníku, z toho 1 žena.

Všichni odsouzení-muži jsou umístěni ve VVaÚpVZD Brno, jsou pracovníčně zařazeni (v úklidové čtě, vězeňské nemocnici, prádelně apod.) a studují ve svém volném čase. Odsouzená žena je umístěna ve Věznici Světlá nad Sázavou, odkud je eskortována do VVaÚpVZD Brno k výuce a ke zkouškám.

Školné si hradí ze svých vlastních finančních prostředků. Jeden odsouzený má fakultou schválený splátkový kalendář, ostatním toto studium platí rodinní příslušníci zvenčí.

Od října 2008 bylo umožněno doktorandské studium na Provozně ekonomické fakultě Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně odsouzenému v dozoru, kam dochází na konzultace a zkoušky.

V současné době jsou na oddělení výkonu trestu odnětí svobody s dozorem umístěni dva odsouzení studující Ekonomicko-správní fakultu Masarykovy univerzity a jeden odsouzený v dozoru, který zdárně složil přijímací zkoušky. Na oddělení výkonu trestu odnětí svobody s ostrahou studuje devět odsouzených Ekonomickou správní fakultu Masarykovy univerzity. Z těchto devíti studentů jsou čtyři nově přijatí v 1. ročníku, tři studují 2. ročník, jeden 3. ročník a jeden 4. ročník.²⁹

²⁹ www.econ.muni.cz

Poučení pro studující odsouzené v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody ve Vazební věznici a ústavu pro výkon zabezpečovací detence

Povinnosti studujících odsouzených

Odsouzení zařazení do studijního programu na vysoké škole jsou povinni dodržovat základní povinnosti vyplývající ze zákona č. 169/1999Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, a vnitřního řádu oddělení výkonu trestu odnětí svobody s dozorem a ostrahou.

Odsouzení zařazení do studijního programu jsou povinni plnit zvolený program zacházení, a především povinnosti vyplývající z jejich pracovního zařazení v určené věznici či vazební věznici Vězeňské služby České republiky.

Odsouzení zařazení do studijního programu budou studovat v době svého osobního volna bez nároku na jakékoliv pracovní nebo režimové úlevy. Umožnění studia nemůže mít vliv na řádný průběh výkonu trestu odnětí svobody odsouzeným.

Zásady užívání studovny:

- studovna bude využívána odsouzenými podle schváleného časového harmonogramu,
- umístění, příchod a odchod ze studovny zajistí v pracovní dny vychovatel oddělení, v ostatní dny službu konající inspektor dozorcí služby,
- v prostoru studovny se budou zdržovat výhradně odsouzení zařazení do studijního programu,
- v prostoru studovny odsouzení udržovat kázeň a náležitý pořádek,
- všechny podněty a žádosti k zabezpečení studia budou odsouzení předávat vychovateli,
- během samostudia budou odsouzení průběžně kontrolováni dozorcem a službu konajícím vychovatelem.

Práva a povinnosti odsouzených ve studovně:

- odsouzení zařazení do studijního programu budou využívat vybavení studovny, svěřenou výpočetní techniku a intranet výhradně ke studijním účelům,
- ostatní činnosti a jakákoliv manipulace s výpočetní technikou a nainstalovaným softwarem (zejména instalace software, mazání nainstalovaného software, změna nebo jakýkoliv zásah do komponentů nebo jejich odpojení apod.) k jiným než studijním účelům jsou přísně zakázány,
- odsouzený zařazený do studijního programu se zavazuje používat zapůjčené předměty pouze způsobem určeným výrobcem a popsáním v uživatelské příručce,
- odsouzený zařazený do studijního programu je povinen chránit zapůjčené předměty před poškozením,
- v případě poškození výpočetní techniky, jiných zapůjčených předmětů a knih se odsouzený zavazuje uhradit cenu zapůjčených předmětů rovnající se ceně obdobných předmětů v době poškození nebo odcizení (s přihlédnutím k opotřebení a užívání předmětu).

Závěrečná ustanovení:

- v případě, že odsouzený poruší právní předpisy, interní předpisy VS ČR, stanovující práva a povinnosti v oblasti výkonu trestu odnětí svobody a dále povinnosti vyplývající z tohoto poučení, bude toto jednání posuzováno jako porušení povinností, přičemž následky porušení budou řešeny dle závažnosti porušení povinností studujícím odsouzeným. V případě, že jednání odsouzeného bude posuzováno jako závažné porušení povinností (např. porušení bezpečnostních zásad odsouzeným, nedodržování zásad nedovoleného styku, bezdůvodné odmítání výkonu práce, vyhýbání se pracovním povinnostem či nekvalitní výkon pracovních povinností, porušování pravidel stanovených při studiu ve studovně,...) je věznice oprávněna s okamžitou platností znemožnit odsouzenému pokračovat ve studiu, což bude mít za následek zánik smlouvy o účasti na programu CŽV, uzavřené mezi odsouzeným a zástupcem VS a ukončení studia. V takovém případě odsouzený, který se dopustil jednání výše uvedených, plně odpovídá za způsobenou škodu a její náhradu nemůže uplatňovat na Vězeňské službě České republiky,
- toto poučení je pro odsouzené zařazené do studijního programu závazné, přičemž se zakládá do spisu odsouzeného.³⁰

³⁰ Mirumil Pechar, Vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, 2009.

4.1 Názory a kazuistiky studujících odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody

„Mám třiadvacet let po maturitě a začátky nebyly jednoduché. Zejména první semestr. Já mám trochu problémy s počítači, za našich časů se to ve škole neučilo. Tam mně ujel vlak. Co mám navíc v jazyce, ztrácím v počítačích. Nedávno jsme měli kurz informatiky, to bylo velmi přínosné. Do tohoto projektu mě přimělo přihlásit se především smysluplné využití volného času. Toho tady ale není tolik, jak by si člověk myslel. Když se naskytla tato možnost studia, neváhal jsem ani chvíli.“

Říká jeden ze studentů, který už úspěšně absolvoval první ročník vysokoškolského studia za vězeňskými zdmi.

Mezi vězni – studenty převládají lidé trestaní za majetkové trestné činy. Podle ředitele věznice ale v jejich případě recidiva nehrozí.

„Za rok a půl bych mohl být podmíněčně propuštěn. Byl jsem odsouzen na deset let za krácení daně. Jako prvotrestaný bych mohl být propuštěn v polovině trestu“ říká jednačtyřicetiletý vězeň, který nyní nastoupil do druhého ročníku managementu a jak dodal, magisterský titul získá už na svobodě.³¹

„V životě jsem udělal spoustu kopanců, ale jeden byl zásadní. Tak zásadní, že mne přivedl do prostor, z kterých jsem měl mrazení v zádech, kdykoliv jsem o nich četl či slyšel z médií. Do prostor, které člověka zbavují osobní svobody - do věznice s ostrahou. Věděl jsem, že odsouzení bylo spravedlivé a za svůj kopanec musím zaplatit. Bylo to mé první odsouzení a nezkušenosti s vězeňským prostředím mi naháněly hrůzu. Byl jsem umístěn do Věznice Jiřice. Po mnoha probdělých nocích, protkaných pocity zoufalství, jsem si uvědomil, že musím vztyčit hlavu a hledět dopředu.“

Výše uvedená slova jsou myšlenky pana Josefa, slušného, kultivovaného a inteligentního člověka, který se v průběhu svého pobytu v jiřické věznici „nezaprodal“ praktikám vězeňské subkultury a odměnou mu byla důvěra řady zaměstnanců.

³¹ www.radio.cz

Díky osobnostním vlastnostem a celkovému postoji k výkonu trestu měl příležitost pracovat jako ústavní knihovník, bez nároku na mzdu, a svou práci odváděl velmi svědomitě. Jak běžel čas, byl se sebou pan Josef stále více nespokojený a vyhledával různé možnosti, jak volný čas ve vězení co nejmýsluplněji využít. I proto mu bleskla v hlavě myšlenka dalšího studia. Byl středoškolsky vzdělaný a racionálně si zhodnotil, že nemá již šanci pracovního uplatnění ve své původní profesi. Za pomoci rodiny a některých specialistů výkonu trestu získal potřebné informace o možnostech vysokoškolského studia v době pobytu ve výkonu trestu. Podal si přihlášku ke studiu na Ekonomicko-správní fakultu při Masarykově univerzitě v Brně. Večery trávil nad učebnicemi matematiky, českého jazyka, psychologie, ekonomie. Přiblížil se den „D“, kdy byl eskortován do Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno k přijímacímu řízení. Jak sám uvedl, přestože se svědomitě na zkoušky připravoval, měl obrovskou trému. Důsledná příprava a jeho ctizádost však přinesly „své ovoce“. Pan Josef složil přijímací zkoušky úspěšně a ke studiu na Ekonomicko-správní fakultu Masarykovy univerzity v Brně, oboru „regionální rozvoj a cestovní ruch“, byl přijat. Jeho radost neznala mezí a nadšení s ním sdílela i řada zaměstnanců věznice, neboť pan Josef patří k lidem, o kterých můžeme s čistým svědomím říci, že si zaslouží druhou šanci.

Tuto svou druhou šanci také náležitě využil a mezi prvními odsouzenými studující vysokou školu, také své studium úspěšně ukončil titulem Bc. Po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody své nově nabyté vědomosti a vzdělání uplatnil při svém novém zaměstnání. Působí jako podnikatel v cestovním ruchu a žije řádným životem. Tímto příkladem chci poukázat na to, že vzdělání je důležité pro začlenění se zpět do života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Další odsouzený, který si nepřál být jmenován, studuje nyní v prvním ročníku Ekonomicko – správní fakulty Masarykovy univerzity v Brně, obor management. Dříve vystudoval čtyřleté gymnasium a tři roky vysokou školu ekonomickou. Jedná se o socializovaný typ odsouzeného s minimálními kriminálními zkušenostmi, ve výkonu trestu je poprvé. Je komunikativní, společenský, otevřený a optimisticky naladěný. Jeho intelektová kapacita se orientačně pohybuje v pásmu vyššího nadprůměru. Je si dostatečně vědom svého delikventního jednání a připouští si vlastní selhání. Ve výkonu trestu je za zpronevěru, trestnou činnost páchal údajně ve funkci finančního ředitele, kdy v souvislosti s výkonem této funkce zpronevěřil finanční hotovost. Důvodem dle jeho sdělení byl nedostatek peněz na splácení bytu a při zajišťování rodiny.

Byl vychováván v úplné rodině, výchovu rodičů hodnotí jako velmi vyváženou, a má bratra a sestru přičemž on je nejstarší. Je rozvedený, ale s bývalou manželkou a synem je v pravidelném kontaktu, dále udržuje vztah s rodiči i sourozenci. Je pro něho velice důležité společenské postavení, finanční zabezpečení a uznání okolí. Je značně cílevědomý, a pokud svoji snahu podpořenou i opravdovou snahou po změně, upře na pozitivní cíle, je reálný předpoklad, že se již znovu nepokusí páchat trestnou činnost. Je vcelku dobře motivován ke změně myšlení, motivací je zejména jeho vztah se synem a nyní i studia na vysoké škole.

Další odsouzený říká: „byl jsem vychováván v úplné rodině, nebyl jsem žádný vzorný žák, ale učil jsem se celkem dobře. Vyšel jsem 9. tříd základní školy s dobrým prospěchem, po úspěšném absolvování přijímacích zkoušek jsem nastoupil na čtyřleté gymnázium s tím, že po složení maturity podám přihlášku na jednu z vysokých škol, kde budu ve studiu pokračovat. Než jsem složil maturitní zkoušku, moji rodiče se rozvedli, otec se odstěhoval a já jsem zůstal bydlet s matkou. Začal jsem zanedbávat učení a začal jsem se toulat s partou kluků a dívek, kteří si dokazovali svoje hrdinství tím, že začali krást nejprve drobné cukrovinky v obchodech, později naplánovali loupež pošty. Chtěl jsem se jim vyrovnat a dokázat jim, že si jejich přátelství zasloužím, tak jsem sehnal plynovou pistoli. Krátce po složení maturitní zkoušky se šlo „na věc“. Smůla byla v tom, že na naší vytypované poště byly nainstalovány kamery a tak jsme byli pár dnů po činu zadrženi policií a následně odsouzeni. Teprve ve výkonu trestu mi došlo, jak nezodpovědně jsem se choval a jak jsem si zničil život. Když se naskytla možnost přihlásit se ke studiu na Ekonomicko-správní fakultu Masarykovy univerzity v Brně, obor management, tak jsem neváhal a přihlásil jsem se. Podmínkou přijetí bylo nejen zvládnutí přijímací zkoušky, ale musel jsem svým chováním splňovat podmínky pro studium. Byl jsem umístěn do Vazební věznice v Brně - Bohunicích, kde vznikla pro studenty učebna. Studovali jsme až po splnění svých pracovních povinností, měli jsme k dispozici odborné testy, počítače s přednáškami nahranými na DVD nosiče, dojížděli za námi lektoři. Mohli jsme také využívat počítačovou linku spojující věznici a fakultu. Studium jsme museli platit, ale moji rodiče mi na studium přispěli. Nejnáročnější byla zkouška z ekonomie a cizího jazyka. Nakonec jsem studium zvládl a dospěl jsem až k promoci. Po propuštění z výkonu trestu jsem se ucházel o práci v jedné z cestovních kanceláří. Byl jsem přijat, práce mě baví a využívám i svoji znalost anglického jazyka. Jsem rád, že jsem měl možnost si ve výkonu trestu odnětí svobody zvýšit svoje vzdělání a po výkonu trestu se zařadit do normálního života.“

Další příběh odsouzeného je staršího data, ale nicméně i on dokazuje, že vzdělání a rekvalifikace jsou pro vězně důležité.

Můj příběh je velice krátký. Jako mladistvý jsem nastoupil do učebního poměru jako zedník, ale nechtělo se mi ani učit ani pracovat, měl jsem časté absence a po roce učení jsem byl z učiliště vyloučen. Prostředky na obživu jsem si obstarával různými menšími krádežemi, za něž a současně i za trestný čin příživnictví (bylo to ještě za totality) jsem byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody. Tento jsem vykonával v nápravném zařízení pro mladistvé. Režim výkonu trestu zde byl zaměřen především na práci a politické školení, dodržování pořádku a čistoty. Poté, co jsem dosáhl věku 18 let, byl jsem přeražen do věznice mezi ostatní odsouzené. Zde jsem měl možnost získat řidičské oprávnění. Využil jsem této možnosti a po propuštění z výkonu trestu pracuji již 20 let jako řidič nákladního vozidla a jsem rád, že jsem tehdy využil možnosti toto oprávnění získat a hned po výkonu trestu se zařadit do normálního života.

Závěr

Nikdo z nás nepochybuje, že vzdělání je odrazovým můstkem ke kvalitní budoucnosti. Tato základní pravda se týká také lidí, kteří byli zatím neúspěšní, svůj život nezvládli nebo se s ním dali do střetu. Platí to i o lidech, kteří se dopustili trestné činnosti a byli odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody. Mezi nimi je velký počet těch, kteří si chtějí vzdělání doplnit a zlepšit, aby si vytvořili předpoklady k lepšímu zapojení do řádného života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Cílem diplomové práce je nastínění problematiky vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a prokázat, že vzdělání je důležité a potřebné pro zařazení zpět do života po propuštění. V praxi se potvrdila teorie, že odsouzení po zúčastnění rekvalifikačního kurzu či vystudování některého učebního oboru či školy, mají větší možnosti uplatnění po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Přínos sociální pedagogiky spočívá ve významu výchovného a vzdělávacího působení na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody. Sociální pedagogika je považována za hraniční vědní disciplínu mezi pedagogikou a sociologií, která zkoumá vztahy mezi sociálním prostředím a výchovou, formy sociální pomoci a péče o všechny věkové kategorie.

Z kazuistik vyplývá, že odsouzení studující na vysoké škole ve výkonu trestu odnětí svobody se do věznice dostali poprvé a snaží se co nejsmysluplněji využít tento čas strávený zde. Dále to jsou lidé, kteří většinou nemají moc velké problémy začlenit se po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zpět do života na svobodě a najít si slušné zaměstnání. Žijí spořádaný život a fungují u nich všechny sociální vazby, vztahy s okolím i s rodinou.

Z dotazníku, který byl rozdán 13 odsouzeným studujícím vysokou školu ve výkonu trestu odnětí svobody, vyplynulo, že většina jich studuje vysokou školu z důvodu rozšíření vzdělání a zvýšení kvalifikace a také proto, aby co nejsmysluplněji využili čas strávený ve výkonu trestu odnětí svobody.

Na otázku co jim činí největší problémy při studiu odpovídali, tak jako mnozí jiní studenti na svobodě, že moc učiva, málo času na učení, soustředění na učení a jejich paměť. Dále zde ovšem uváděli i problémy typu nedostatek soukromí, ticho a klid na učení a potýkají se i s nedostatkem studijních materiálů.

Převážná většina z dotazovaných si myslí, že studium na vysoké škole ve výkonu trestu je dobře organizováno, zbytek dotazovaných uvádí, že spíše ano v rámci možností věznice. Největší problémy při studiu na vysoké škole ve výkonu trestu odnětí svobody spatřují v nedostatku informací při studiu a menším přístupem ke studijním materiálům, omezeným možnostem konzultací na fakultě a omezeným přístupem k internetu.

Většina z dotazovaných si myslí, že po dokončení vysokoškolského studia získá lepší uplatnění po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a také většina z nich má jasno v tom, čemu by se chtěli po propuštění věnovat. Mezi nejčastější odpovědi patřily tyto – dokončit započaté vzdělání a najít si odpovídající zaměstnání a celkově lepší uplatnění v životě. Dále má hodně těchto odsouzených svou vlastní firmu a chtějí se dále věnovat podnikání.

Mezi návrhy na zlepšení podmínek pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody, studující na vysoké škole bych zařadila hlavně lepší a snadnější přístup ke studijním materiálům, což znamená i širší přístup k internetu a větší možnosti konzultací s fakultou vysoké školy. Dále bych navrhovala zřídit další školská vzdělávací centra, například v Praze, Ostravě, Liberci či Hradci Králové, aby bylo možné snazší vzdělávání všech odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody po celé republice. Bylo by reálné i rozšíření nabídky a vzdělávání a například u vysokých škol rozšířit i nabídku o další nové studijní obory. Poté bych zvažila i možnost bezplatného vysokoškolského studia, poněvadž ne každý odsouzený ve výkonu trestu odnětí svobody si může takové studium finančně dovolit. Domnívám se, že by jim měla být dána možnost takového vzdělání a možnosti výběru oboru, který by chtěli studovat. Příkladem jim v tomto může být studium ostatních studentů na svobodě v civilním životě.

Resumé

Předložená diplomová práce definuje v úvodu svoje cíle, prostřednictvím kterých podává základní informace týkající se problematiky vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a prokázat, že vzdělání je důležité a potřebné pro zařazení zpět do života po propuštění na svobodu.

Každý z nás má mít možnost studovat a vzdělávat se, i odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody, což vyplývá i z Listiny základních práv a svobod a ze zákona č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a z Vyhlášky MS č. 378/2004 Sb. - povinnost vytvářet pro odsouzené programy zacházení, kdy je vzdělání odsouzených ve výkonu trestu jeho součástí.

Diplomová práce se zabývá otázkami, jak je organizováno vzdělávání odsouzených ve vězeňských zařízeních. Jaké možnosti vzdělávání mají odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody a jak se odsouzení zapojují do vzdělávacích aktivit.

Domnívám se, že účel mé diplomové práce byl splněn a považuji využívání programů zacházení a vzdělávání odsouzených za jeden z perspektivních a klíčových způsobů, jak řešit problémy jejich převýchovy a začlenění zpět do života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Dále se zabývá zjištěním, jaké možnosti vzdělávání odsouzení mají, jak je využívají a zapojují se do vzdělávacích aktivit.

Práce dále charakterizuje historii vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

V neposlední řadě se zabývá využitím programu zacházení a vzdělávání pro odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody, které mají za úkol vhodným způsobem na ně působit, pomoci jim po odpykání trestu začlenit se do společnosti a zabránit recidivě.

Klíčová slova

Vzdělávání, odsouzený, výkon trestu odnětí svobody, program zacházení s odsouzenými, střední odborné učiliště, vysoká škola.

Annotation

Dissertation be concerned with education of prisoners in execution of a punishment. Farther occupy oneself with possibles of their education, how make use of that and how they be participate in the education activities.

Assignment have describe history of prisoners in execution of a punishment education again.

Not least dissertation be concerned with utilize the program of manipulation and ecutation prisoners in execution of a punishment which have goal appeal on them in the appropriate manner, should help of them get involved in a society and prevent them out of a recidivation.

Keywords

Education, prisoner, execution of a punishment, program of manipulation with prisoners, training college, university.

Seznam použité literatury

- 1) Doc. Dr. JAN UHLÍK, CSc. F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století. Praha: Vězeňská služba ČR, 1997.
- 2) ŘEZÁČ, F., J. Vězeňství v posavadních způsobech svých. Vězeňská služba ČR. Praha: Příloha Českého vězeňství číslo 4 a 5/1995 (obnovené vydání knihy tištěné poprvé v Praze roku 1852).
- 3) PaedDr. MARTIN VÁŇA. Střední odborné učiliště, učiliště a odborné učiliště Vězeňské služby ČR, 1983 – 1998. Pardubice, 1998.
- 4) JŮZL, M., OLEJNÍČEK, A. Penologie a penitenciární pedagogika, Brno: IMS, 2004.
- 5) SOCHŮREK, J. Penologie I-III. Liberec: Technická univerzita, 2007. ISBN 978-80-7372-203-6, ISBN 978-80-7372-204-3, ISBN 978-80-7372-205-0.
- 6) LYONS, L. Historie trestu. Praha: Svojtka a Co., 2004. ISBN 80-7352-021-4.
- 7) MEZNÍK, J. a kol. Základy penologie, Brno: Masarykova univerzita, 1995.
- 8) FOUCAULT, M. Dohlížet a trestat. Praha: Dauphin, 2000, ISBN 80-86019-96-9.
- 9) UHLÍK, J. Historie věznění a vězeňství v Čechách. Praha: Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, 2006.
- 10) JŮZL, M. Základy penologie a penitenciární pedagogiky Brno: IMS Brno, 2004.
- 11) ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. Sociální ochrana. Praha: Policejní akademie, 1996.
- 12) INCARDI, J., A. Trestní spravedlnost. Praha. Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9.
- 13) KÝR, A. Památník Pankrác. Praha: Vězeňská služba ČR Praha, příloha Českého vězeňství č. 4/1999.
- 14) ANTONÍN ŘEHOŘ, Metodické pokyny pro vypracování bakalářské práce Brno: IMS Brno, 2006.
- 15) Program zacházení s odsouzenými Vazební věznice a ústavu pro výkon zabezpečovací detence Brno.
- 16) Bulletin Studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR č. 1/1992.
- 17) Koncepce rozvoje vězeňství – příloha časopisu České vězeňství č. 1/1998.

- 18) Mirumil Pechar, Vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, 2009.
- 19) www.tydenika2.cz
- 20) www.trestni.juristic.cz
- 21) www.projekty.osu.cz
- 22) www.econ.muni.cz
- 23) www.technet.idnes.cz
- 24) www.vscr.cz
- 25) www.radio.cz

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dosažené vzdělání odsouzených ve Věznici Nové sedlo v roce 2008

Příloha č. 2 Složení odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou podle dosaženého vzdělání k 31. 12. 2008

Příloha č. 3 Kurzy SOU v letech 1983-1998

Příloha č. 4 Učební obory SOU v letech 1983-1998

Příloha č. 5 Studium na vysoké škole

Příloha č. 6 Dotazník pro odsouzené studující na vysoké škole zaměřený na jejich osobní data

Příloha č. 7 Dotazník pro odsouzené studující na vysoké škole zaměřený na jejich studium

Příloha č. 8 Přehled vzdělávacích aktivit SOU VS ČR, organizovaných jednotlivými ŠVS ve školním roce 2008/2009

Příloha č. 1

Dosažené vzdělání odsouzených ve Věznici Nové sedlo v roce 2008

Dosažené vzdělání odsouzených ve Věznici Nové sedlo	
Negramotný	1
Zvláštní škola	35
Nedokončení základní	17
Úplné základní	177
Vyučen bez maturity	162
Střední odborné bez maturity	33
Učební obor s maturitou	13
ÚSO s maturitou	17
Úplné střední všeobecné	5
Vysoká škola	2

Příloha č. 2

Složení odsouzených žen ve Věznici Světlá nad Sázavou podle dosaženého vzdělání k 31. 12. 2008

Složení odsouzených podle vzdělání k 31.12. 2008	
Negramotné	11
Zvláštní škola	55
Základní škola	253
Učební obor	167
Středoškolské	68
Vysokoškolské	11

Příloha č. 3

Kurzy SOU v letech 1983 – 1998

Školní rok	Opava	Pardubice	Plzeň	Příbram	Rýnovice	Valdice	Vinařce	Všehrady	SOU CELKEM
1983/84	0	297	191	274	230	47	278	29	1346
1984/85	0	315	327	80	274	61	179	22	1258
1985/86	0	282	392	30	197	54	258	20	1232
1986/87	28	300	255	31	220	39	171	18	1062
1987/88	41	212	275	75	216	31	187	13	1050
1988/89	40	135	225	81	249	18	245	12	1005
1989/90	0	39	53	0	194	16	212	19	533
1990/91	0	0	0	0	12	0	0	13	25
1991/92	0	0	0	0	26	25	0	38	89
1992/93	33	0	21	0	140	20	0	56	270
1993/94	32	115	49	0	168	25	0	41	430
1994/95	56	105	45	0	296	24	0	74	600
1995/96	27	84	30	0	396	31	0	105	673
1996/97	31	108	47	0	412	68	0	145	811
1997/98	47	79	65	0	444	96	0	141	872
celkem	335	2070	1975	571	3474	555	1530	746	11256

Příloha č. 4

Učební obory SOU v letech 1983 – 1998

Školní rok	Opava	Pardubice	Plzeň	Příbram	Rýnovice	Valdice	Vinařce	Všehrdy	SOU CELKEM
1983/84	31	25	44	0	40	26	0	24	190
1984/85	31	46	56	0	42	47	28	44	294
1985/86	27	39	35	31	47	47	51	46	323
1986/87	29	43	45	51	47	51	55	54	359
1987/88	31	44	51	45	49	44	46	49	1050
1988/89	32	41	45	48	48	54	52	41	361
1989/90	29	43	40	25	53	51	40	22	303
1990/91	0	9	18	0	16	11	0	34	88
1991/92	0	19	36	0	35	29	0	46	165
1992/93	0	17	15	0	45	33	0	62	172
1993/94	0	12	22	0	45	36	0	61	176
1994/95	18	27	21	0	51	34	0	59	210
1995/96	27	38	22	0	87	36	0	78	288
1996/97	20	30	38	0	133	37	0	81	339
1997/98	21	29	37	0	128	36	0	114	365
celkem	296	462	525	200	866	572	272	815	4008

Příloha č. 5

Studium na vysoké škole

Školní rok	Počet přihlášených	Počet přijatých (z toho žen)	Úspěšnost studia	Podmíněné propuštění	Celkový počet studujících v daném školním roce	
2004/05	6	3 (1)	3 titul Bc. (září 2007), 1 titul Mgr. (již na svobodě)	všichni	3	
		dozor				ostraha
						3
2005/06	12	4	2 po PP přerušili studium, 2 pokračují (1 po PP je ve 3. ročníku-1 titul Bc.(říjen 2008) a pokračuje ve VV Brno ve studiu)	3 PP	6	
		dozor				ostraha
		1				3
2006/07	17	4	3 PP (1 ukončil studium po 2. ročníku-ukončené CŽV, 2 po PP se neohlásili ESF), 1 titul Bc. (říjen 2009)	3 PP	9	
		dozor				ostraha
		2				2
2007/08	27	6	1 po PP přerušil studium, 1 po PP pokračuje ve studiu, 1 měl problém s placením –přerušil studium a byl eskortován do své původní kmenové věznice	2 PP	11	
		dozor				ostraha
		1				5
2008/09	11	6 (1)	Od října 2008 bylo dle Vyhlášky 345/1999 § 46/4 odsouzenému v dozoru umožněno doktorandské studium na provozně ek. fakulty Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, kam dochází na konzultace a zkoušky		15 + 1	
		dozor				ostraha
		1				5
2009/10	29	7	Od října 2008 bylo dle Vyhlášky 345/1999 § 46/4 odsouzenému v dozoru umožněno doktorandské studium na provozně ek. fakulty Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, kam dochází na konzultace a zkoušky	K 25.2. byly 4 propuštěni na PP	17 + 1	
		dozor				ostraha
		2				5

Příloha č. 6

Dotazník pro odsouzené studující na vysoké škole zaměřený na jejich osobní data

Kolik je Vám let?	Do 30 let	Do 40 let		Do 50 let
	3	6		4
Jste ve výkonu trestu odnětí svobody po prvé?	ano		ne	
	13		0	
Za jakou trestnou činnost jste ve VTOS?	podvod	zpronevěra	Pokus vraždy, nedovolené ozbrojování, podílnictví	
	7	5	1	
Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?	SŠ		VŠ	

Příloha č. 7

Dotazník pro odsouzené studující na vysoké škole zaměřený na jejich studium

Jaký je důvod Vašeho studia na vysoké škole?	Rozšíření vzdělání, zvýšení kvalifikace				Smysluplně využít volný čas ve VTOS			
	8				5			
V jakém jste nyní semestru?	1. semestr		3. semestr		6. semestr			
	7		5		1			
Co vám dělá největší problémy při studiu?	moc učiva	málo času na učení	nic	komunikace	soustředění, paměť	nedostatek soukromí a ticho	nedostatek studijních materiálů	
	2	3	1	1	2	3	2	
Myslíte si, že je dobře organizováno vzdělávání ve VTOS?	ano		spíše ano		ne			
	10		3		0			
Jaké vidíte nevýhody studia na vysoké škole ve VTOS?	omezený přístup k internetu	nedostatek informací	omezený přístup ke studijním materiálům	žádné možnosti konzultací na fakultě	Příliš přesčasových hodin v zaměstnání a méně času na studium			
	6	5	3	3	1			
Myslíte si, že po vystudování VŠ najdete lepší uplatnění po propuštění z VTOS?	ano			ne				
	11			2				

<p>Jaké možnosti vidíte svého uplatnění po propuštění z VTOS po vystudování VS? Čemu by jste se chtěl věnovat po propuštění?</p>	<p>lepší uplatnění v životě</p>	<p>pokračovat v podnikání, mám svou firmu</p>	<p>bezpečnostní poradce pro organizaci mých kolegů</p>	<p>dokončit vzdělání a najít odpovídající zaměstnání</p>	<p>Přijmu jakoukoliv práci, vybírat si nemohu se záznamem v rejstříku trestu</p>
	<p>4</p>	<p>3</p>	<p>1</p>	<p>4</p>	<p>1</p>

Příloha č. 8

Přehled vzdělávacích aktivit SOU VS ČR, organizovaných jednotlivými ŠVS ve školním roce 2008/2009				
ŠVS	Učební obory	Délka učebního oboru	Kurzy	Délka
Opava	Elektronická výroba	2 roky	Dělník v elektronice	3 měsíce
			Zámečnické práce	3 měsíce
			Kurz společného stravování	6 měsíců
			Provoz společného stravování (akreditovaný)	5 měsíců
Pardubice	Výroba konfekce	2 roky	Kurz základní školy	10 měsíců
			Kurz výtvarného zpracování keramiky	5 měsíců
			Pečovatelský kurz	10 dnů
			Kurz malíř natěrač	10 měsíců
			Kurz společného stravování	10 měsíců
			Kurz základů anglického jazyka	5 měsíců
			Kurz zahradnických a pěstitelských prací	10 měsíců
			Kurz základů výpočetní techniky	3 měsíce

Plzeň	Zámečník	3 roky	Kurz malíř natěrač	3 měsíce
			Dělník v elektronice	5 měsíců
			Český jazyk pro cizince	10 měsíců
			Německý jazyk	10 měsíců
			Kurz výpočetní techniky	5 měsíců
			Kurz pro pologramotné	10 měsíců
			Doplnění základního vzdělání	10 měsíců
Světlá nad Sázavou			Praktická rodinná škola	5 měsíců
			Záuční kurz výroby konfekce	5 měsíců
			Kurz ZŠ (1-5 třída)	10 měsíců
			Základy práce s počítači	2,5 měsíce
			Základy kuchařských prací	5 měsíců
			Základy německého jazyka	10 měsíců
			Základy anglického jazyka	5 měsíců
			Právní minimum	2, 5 měsíce
			Kurz základů gramotnosti	10 měsíců

Rýnovice	Obrábění kovů	2 roky	Kurz doplnění učiva ZŠ (akreditovaný)	8 měsíců
	Obráběč kovů	3 roky	Kurz základů obsluhy PC (akreditovaný)	1 měsíc
			Kurz ovládní CNC obrábění	1, 5 měsíce
			Kurz tvorby www stránek	1 měsíc
			Kurz mačkář skla	1 měsíc
Valdice	Obrábění kovů	2 roky	Kurz doplnění učiva ZŠ (akreditovaný)	10 měsíců
	Obráběč kovů	3 roky	Kurz svářečský (akreditovaný)	2 měsíce
	Ekonomika a podnikání	3 roky dálkové	Přípravný kurz	1 měsíc
	Gymnázium	5 roků dálkové	Základy výpočetní techniky	2, 5 měsíce
			Kurz anglického jazyka	10 měsíců
			Kurz malíř natěrač	5 měsíců
			Kurz knihař	5 měsíců
			Kurz MS-Office Excel	5 měsíců

Všechny	Květinářské a zelinářské práce	2 roky	Stavební výroba (akreditovaný)	5 měsíců
	Stavební výroba	2 roky	Květinář-zelinář (akreditovaný)	5 měsíců
	Provoz společného stravování	2 roky	Strojírenská výroba (akreditovaný)	5 měsíců
	Strojírenská výroba	2 roky	Zpracování dřeva (akreditovaný)	5 měsíců
	Elektrotechnická výroba	2 roky	Provoz společného stravování (akreditovaný)	5 měsíců
	Zpracování dřeva	2 roky	Kovářský kurz (akreditovaný)	5 měsíců
			Kurz výroby rozvaděčů	5 měsíců
			Kurz elektroinstalačních prací	5 měsíců
			Malíř-natěrač	5 měsíců
			Tepelné zpracování kovů	5 měsíců
		Kurz techniky administrativní práce	5 měsíců	
		Kurz reprografických technik	5 měsíců	
		Práce na PC	5 měsíců	